

Diskurs i društvo: analiza usmjerena na moment u diskursu

Antić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:654867>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Marija Antić

**DISKURS I DRUŠTVO
ANALIZA USMJERENA NA MOMENT U
DISKURSU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Marija Antić

**DISKURS I DRUŠTVO
ANALIZA USMJERENA NA MOMENT U
DISKURSU**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Anita Dremel

Zagreb, 2018.

Sadržaj

UVOD.....	1
Što je Istanbulska konvencija?	1
Istanbulska konvencija u Hrvatskoj	2
Struktura rada	3
1. TEORIJSKA POZADINA.....	5
1.1 Socijalni konstrukcionizam	5
1.2 Teorija diskursa Michela Foucaulta	7
1.3 Hegemonija i diskurs	8
1.4 Diskurs i pristupi analizi diskursa.....	9
1.5 Kriička analiza diskursa.....	12
1.5.1 Dijalektičko-relacijski pristup N. Fairclougha	13
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE	14
2. 1 Motivacija za istraživanje	14
2. 2 Svrha, ciljevi i predmet istraživanja	15
2.3 Opis pristupa istraživanju	15
2.4 Analitički postupak	16
3. KAKO SE KONSTRUIRAO DISKURS O RODNOJ IDEOLOGIJI	17
3.1 Kriza liberalne demokracije	17
3.2 Populizam	18
3.3 Rod.....	20
3.4 Rodno utemeljeno nasilje.....	23
4. ANALIZA USMJERENA NA MOMENT U DISKURSU.....	24
4.1 Rodna ideologija.....	25
4.2 Analitički koncept diskursa o rodnoj ideologiji.....	26
4.3 Tekstualna analiza	26
4.3.1 Legitimacija.....	27
4.3.2 Ideološki ili vrijednosni okvir	29
4.3.3 Elementi populizma u Izjavi.....	32
4.4 Pomicanje diskurzivnih granica	35
4.4.1 Znanost i obrazovanje	37
5. DISKUSIJA.....	39
ZAKLJUČAK.....	41
Popis literature	44

Sažetak.....	47
Summary	48
Prilog 1.....	49
Prilog 2.....	52
Prilog 3.....	55

UVOD

Što je Istanbulska konvencija?

Punog naziva *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, Istanbulska konvencija međunarodni je pravni instrument u kojemu se kao svrha, u članku 1., ističe:

Zaštititi žene od svih oblika nasilja te spriječiti, progoniti i ukloniti nasilje nad ženama i nasilje u obitelji; pridonijeti suzbijanju svih oblika diskriminacije žena i promovirati punu ravnopravnost žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena; izraditi sveobuhvatni okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u obitelji; promovirati međunarodnu suradnju radi suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji; pružiti potporu i pomoć organizacijama i tijelima nadležnim za provedbu zakona učinkovitom suradnjom radi usvajanja sveobuhvatnog pristupa suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

U daljnjim poglavljima Konvencije detaljno se razrađuju mehanizmi prevencije, progona i zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Ukazuje se na važnost donošenja politika i mjera koje bi pridonijele sprečavanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja; na važnost istraživanja i prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i u obitelji; važnost promicanja promjena u društvenim i kulturnim obrascima s ciljem iskorjenjivanja predrasuda i rodnih stereotipa; na važnost suradnje u različitim područjima društvenog života – sustavu obrazovanja, medijima, civilnom društvu – s ciljem suzbijanja nasilja nad ženama; na važnost osnaživanja žena; važnost financijske, pravne i psihološke pomoći žrtvama; financiranja skloništa; kriminalizacije svih oblika rodno utemeljenog nasilja.

Ono što Konvencija također donosi je i definicija *roda* i *rodno utemeljenog nasilja*. Uz povremene primjedbe protivnika Konvencije koje su se odnosile na financijsku zahtjevnost implementacije obaveza iz Konvencije ili na ulogu nadzornog mehanizma GREVIO, definicije *roda* i zatim *rodno utemeljenog nasilja* ključna su mjesta oko kojih se konstruirao diskurs o rodnoj ideologiji i posljedično zahtjev za ne-ratifikacijom izražen najprije u snažnoj medijskoj kampanji, zatim i na prosvjedima u Zagrebu i Splitu te konačno u inicijativi za raspisivanje referenduma o povlačenju ratifikacije Istanbulske konvencije.

Istanbulska konvencija u Hrvatskoj

Rodna ideologija u posljednje je dvije godine iznimno zastupljena tema u hrvatskoj javnosti. Gotovo svaki političar očitovao se o sadržaju Istanbulske konvencije, a mediji s obje strane političko-vrijednosnog spektra izvještavali su i objavljivali komentare o *rodnoj ideologiji*. Hrvatsko je društvo inače duboko polarizirano, a ta se polarizacija uvijek razumijevala kroz naslijeđe Drugog svjetskog rata, reartikulirano u podjele oko Domovinskog rata ili uopće političke podjele. Podjele koje u svojoj osnovi nemaju takvo povijesno naslijeđe, ali koje ipak nisu sasvim odvojive od njega, zaživjele su s referendumom o ustavnoj definiciji braka 2013. godine. Konzervativne snage tada su tražile i na referendumu dobile ustavnu definiciju braka *kao zajednice muškarca i žene*, a taj je uspjeh protagoniste konzervativnog pokreta u Hrvatskoj učinio važnim političkim akterima. Podjela kojoj danas svjedočimo u svojoj osnovi ima isto – pobunu protiv liberalnih vrijednosti – koja se u ovom slučaju manifestirala kroz diskurs o rodnoj ideologiji.

Koalicija uspostavljena u periodu kampanje za referendum o ustavnoj definiciji braka velikim je dijelom bila nositelj i kampanje protiv ratifikacije Istanbulske konvencije. Konvenciju je Hrvatska potpisala još 2013. godine, ali do ratifikacije dolazi tek 2018. godine. U tih se pet godina rasprava u javnosti oko ratifikacije Konvencije vodila različitim intenzitetom, s tim da je najintenzivnija bila u dva razdoblja: u drugoj polovici 2017. godine, nakon javnog savjetovanja, ratifikacije Konvencije u Europskom parlamentu i *Izjave Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, te od ožujka 2018. godine kada je Vlada Republike Hrvatske najavila ubrzavanje postupka ratifikacije. Teme povezane s Istanbulskom konvencijom u medijima su bile prisutne i prije ljeta 2017. godine. Primjera radi, još se 2015. godine na *narod.hr*, portalu udruge *U ime obitelji*, mogu pronaći tekstovi o rodnoj ideologiji i opasnostima koje donosi Istanbulska konvencija (do danas je na portalu objavljeno preko 700 članaka na temu Konvencije), ali se tek sredinom 2017. godine rasprava intenzivira. U srpnju 2017. godine Vlada pokreće javno savjetovanje o *Prijedlogu zakona o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)*. Sredinom srpnja udruga *U ime obitelji* sa svoje službene stranice poziva građane da se uključe u javno savjetovanje s ciljem sprječavanja donošenja zakona i ratifikacije Konvencije, dok portal *VoxFeminae*, s druge strane, poziva građane da se uključe u savjetovanje u zaštiti prava žena i rodne ravnopravnosti. Sljedećih su se mjeseci s jedne strane objavljivali tekstovi koji su rodnu ideologiju objašnjavali na različite načine: preko ideje „neutralnog odgoja“, muškaraca u

ženskim wc-ima, sportašica koje su nekad bile sportaši, muškaraca u skloništima za žene; dok su se s druge strane odgovori uglavnom svodili na pokušaje objašnjenja da rodna ideologija ne postoji te da se radi o manipulacijama konzervativnih snaga u društvu. Osniva se i građanska inicijativa *Istina o Istanbulskoj* koja u javnosti, preko ranije etabliranih medijskih lica i protagonista konzervativnog pokreta u Hrvatskoj, dobiva značajan prostor. Obje su antagonizirane strane pokušale legitimirati svoju poziciju izjavama i tumačenjima njima sklonih stručnjaka ili autoriteta iz akademske zajednice, međutim, potpuno novi moment u diskursu o rodnoj ideologiji dolazi u prosincu 2017. godine *Izjavom znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Izjava je, s jedne strane, dočekana s oduševljenjem i kao znanstveno autoriziranje rodne ideologije, dok je s druge strane protumačena kao podilaženje najviše znanstvene institucije konzervativnim strujama u zemlji ili kao instrumentalizacija te institucije za interese pojedinaca u njoj. Sukob koji se u hrvatskom društvu u tom trenutku artikulirao oko ideje rodne ideologije još nije završio. Na *Dan žena* 2018. godine premijer RH Andrej Plenković, osam mjeseci nakon provedenog javnog savjetovanja i u atmosferi sukoba i polarizacije društva oko sadržaja i značenja samog dokumenta, najavio je ratifikaciju Istanbulske konvencije. Krajem ožujka u Zagrebu se održao prosvjed protiv Istanbulske konvencije u organizaciji novoformirane građanske inicijative *Hrvatska protiv Istanbulske konvencije*, a predmet sukoba u tom trenutku postaje broj prosvjednika koji se okupio, ukazujući tako na važnost dojma o podršci građana. Dan prije najavljene ratifikacije Konvencije u Saboru Republike Hrvatske, prosvjed je održan i u Splitu u organizaciji iste građanske inicijative. Konvencija je ipak ratificirana 13. travnja 2018. godine, a građanska inicijativa *Istina o Istanbulskoj* u svibnju je provela postupak prikupljanja potpisa za raspisivanje referenduma o povlačenju ratifikacije. Rezultati provjere potpisa od Vlade Republike Hrvatske još se čekaju.

Struktura rada

Druga polovica 2017. godine, kao prvo razdoblje intenzivne rasprave o Istanbulskoj konvenciji, u fokusu je ove analize. Diskurs o rodnoj ideologiji u Hrvatskoj se izgradio unutar konzervativnih društvenih krugova, na ideji proistekloj iz razmišljanja Katoličke crkve sredinom devedesetih godina, kada je pojam roda uveden u službenu terminologiju Ujedinjenih naroda. Diskurs je u hrvatskom kontekstu uobličen kao konzervativan i populistički, međunarodne institucije i političari prikazani su kao „oni gore“ koji rade protiv interesa naroda, a u opasnosti se našla kršćanska i hrvatska tradicija i identitet, ali i budućnost i prirodan razvitak „naše“ djece i mladih. *Izjava Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo*

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti dolazi na samom kraju 2017. godine i u potpunosti rekontekstualizira prethodno konstruiran diskurs o rodnoj ideologiji. *Izjava* se tako vrijednosno smješta unutar konzervativnih društvenih krugova i donosi pomak unutar šire diskurzivne borbe oko dominantnih vrijednosti u društvu.

Osnovna je ideja ovoga rada prikazati na koji se način prvotni diskurs o rodnoj ideologiji konstruirao te kakav je utjecaj ostvario novi moment u diskursu označen ulaskom *Izjave* u hegemonijsku borbu. Analiza je tako usmjerena na moment u diskursu te na elemente interdiskurzivnosti, rekontekstualizacije i operacionalizacije diskursa o rodnoj ideologiji ostvarene unutar *Izjave*, ali i pod utjecajem *Izjave* unutar diskursa o rodnoj ideologiji. U analizi sam se vodila dijalektičko-relacijskim pristupom Normana Fairclougha s ciljem razotkrivanja međusobne povezanosti različitih elemenata unutar diskursa. Rad je strukturiran tako da u prvom dijelu donosi pregled teorijske pozadine u studijama diskursa. Osim kratkog pregleda socijalnog konstrukcionizma kao ontološke pretpostavke na kojoj su studije i pristupi analizi diskursa zasnovani, unutar teorijskog pregleda prikazan je i Foucaultov doprinos, kao i važnost pojma hegemonije u kritičkim pristupima analizi diskursa. Teorijski okvir dalje se upotpunjuje prikazom različitih pristupa analizi diskursa i njima svojstvenim konceptualizacijama diskursa, a završava s prikazom specifičnosti kritičke analize diskursa i konkretno dijalektičko-relacijskog pristupa Normana Fairclougha. U drugom dijelu rada donosi se pregled teorijsko-metodološkog okvira analize, s objašnjenjem motivacije za istraživanje, svrhe, ciljeva i predmeta istraživanja, razradom pristupa istraživanju i analitičkog postupka. Treći dio rada donosi analizu uspostavljenog diskursa o rodnoj ideologiji koji je prepoznat kao rezultat krize liberalne demokracije, odnosno krize liberalnog vrijednosnog okvira, uokviren u antagonizme svojstvene populističkom diskursu, dok u središtu ima ideju rodne ideologije te pojmove roda i rodno utemeljenog nasilja definiranih u Istanbulskoj konvenciji. Četvrti se dio rada odnosi na analizu momenta u diskursu i u njemu se najprije donosi kratak pregled razumijevanja rodne ideologije do tog trenutka, analitički koncept diskursa o rodnoj ideologiji, kao osnove za analizu, tekstualna analiza posebno usmjerena na strategije legitimacije, načine ideološkog pozicioniranja i elemente populizma u tekstu. Analiza momenta u diskursu završava se analizom diskurzivnih praksi, s posebnim naglaskom na pomicanje diskurzivnih granica u područja znanosti i obrazovanja. Rad završava diskusijom u kojoj se sažimaju rezultati tekstualne i interpretativne analize, s posebnim naglaskom na doprinos *Izjave* u diskursu o rodnoj ideologiji, te zaključkom u kojemu se povezuje ranije uspostavljeni diskurs o rodnoj ideologiji i doprinos *Izjave*. U zaključku se

također ukratko donosi refleksivni osvrt te ideja za daljnju analizu kojom bi se dodatno pokušali razumjeti uzroci vrijednosnih i ideoloških sukoba pri donošenju javnih politika ili novih zakonskih rješenja.

1. TEORIJSKA POZADINA

1.1 Socijalni konstrukcionizam

U ovoj konvenciji rod je društveno uvjetovana osobina, aktivnost, ponašanje koje se u nekom društvu smatra prihvatljivim, dakle, definitivno društveni konstrukt. To je neprihvatljiva rodna ideologija¹.

Protivljenje ratifikaciji Istanbulske konvencije, izraženo u jakoj medijskoj kampanji, na prosvjedima u Splitu i Zagrebu i konačno u inicijativi prikupljanja potpisa za povlačenje Hrvatske iz već ratificirane Konvencije, utemeljeno je upravo na ideji da je rod koncipiran kao društveni konstrukt *neznanstven*, neusklađen s kršćanskom tradicijom i štetan za hrvatski narod. Kako je u toj ideji sadržano odbacivanje teorijske osnove socijalnog konstrukcionizama, a socijalni se konstrukcionizam ujedno u ovome radu pokazuje i kao temelj teorijsko-metodološkog okvira, korisno je ukratko prikazati kako i na kojim osnovama se socijalni konstrukcionizam razvio.

Socijalni konstrukcionizam pojavljuje se u drugoj polovici 20. stoljeća kao teorijska pozicija ili ontološko polazište različitih pristupa koji u fokus stavljaju ono što Berger i Luckmann nazivaju „socijalnom konstrukcijom zbilje“ (1966). Shvaćanje svijeta i znanja kao društveno konstruiranih kroz interakciju i međusobne odnose ljudi, pomak od univerzalnosti i datosti, osnovna je pretpostavka socijalnog konstrukcionizma. Socijalni konstrukcionizam znanje promatra kao historijski smješteno i uokvireno kulturalnim vrijednostima i praksama, a značenja društveno konstruirana kroz međusobne odnose ljudi (Gergen i Gergen, 2012). Takvo je usredotočenje rezultiralo onim što se u literaturi naziva „lingvističkim zaokretom“ ili „kulturalnim zaokretom“ prema pitanjima jezika, identiteta, simbola i konstrukcije značenja (Jacobs i Spillman, 2005). Burr (1995: 3) polazi od nekoliko ključnih pretpostavki (prema Gergen, 1985) koje, ako su sadržane u nekom pristupu, mogu isti taj pristup odrediti kao socijalno-konstrukcionistički:

¹ Ivana Maletić, zastupnica u Europskom parlamentu (HDZ); <https://faktograf.hr/2018/03/13/hdz-vjerodostojno-o-istanbulskoj-konvenciji/>

1. *Kritička pozicija u odnosu na znanje shvaćeno „zdravo za gotovo“* – socijalni konstrukcionizam inzistira na kritičkoj poziciji u odnosu na „zdravo za gotovo“ razumijevanje svijeta i nas samih. Traži da budemo kritični prema ideji da je konvencionalno znanje utemeljeno na objektivnim i nepristranim opservacijama svijeta. Stoji u opoziciji pozitivizmu i empiricizmu u tradicionalnoj znanosti.
2. *Historijska i kulturalna specifičnost* – načini na koje obično razumijevamo svijet, kategorije i koncepti koje koristimo, historijski su i kulturalno specifični. U kojim terminima razumijevamo svijet ovisi o tome gdje i kada u svijetu živimo. Svi oblici ili načini razumijevanja ujedno su i produkti određene kulture i povijesti te su ovisni o društvenim i ekonomskim uređenjima u toj određenoj kulturi i vremenu.
3. *Znanje se održava kroz socijalne procese* – odnosi među ljudima u svakodnevici zapravo su prakse u kojima se konstruira naše dijeljeno razumijevanje svijeta. Prema tome, ono što mi smatramo istinom produkt je društvenih praksi i interakcija, a ne objektivnih opservacija o svijetu.
4. *Znanje i društveno djelovanje su povezani* – svaki specifični društveni konstrukt sa sobom nosi ili za sobom povlači specifičnu vrstu djelovanja. Društvene konstrukcije svijeta održavaju određene obrasce društvenog djelovanja, a isključuju ostale.

Kritika konstrukcionizma iznimno je važna jer je sadržana u novom i rekontekstualiziranom diskursu rodne ideologije. Interpretacija roda kroz društveno pripisane uloge i značenja dovodi se u pitanje zbog odvojenosti od spola kao biološke datosti. Takva je perspektiva u skladu s osnovnom kritikom prema kojoj konstrukcionizam negira realizam i ideju da je znanje direktna percepcija stvarnosti (Craib, 1997, prema Andrews, 2012). Odnos realizma i relativizma stoji u središtu kritike i pitanja znanstvene vrijednosti pristupa koji relativizirajući sve relativizira i ono što sam nudi; pitanja vrednovanja „istine“, posebno znanstvene istine ili objektivnog znanja (Andrews, 2012; Burr, 1995; Latour, 2003). Takav pojednostavljeni prikaz problematizira Andrews (2012) koji, na primjeru Bregera i Luckmanna, pojašnjava kako se unutar konstrukcionističkog pristupa uvažava postojanje objektivne i subjektivne stvarnosti te kako je interpretacija same pozicije kao relativističke pogrešna. Latour također smatra kako je definiranje konstrukcionizma u relativističkom okviru štetno, naglašavajući kako je i on u svome radu htio povezati realno i konstruirano u jedinstvenu dinamiku (2003). Andrews (2012) zaključuje kako je moguće u suvremenom konstrukcionističkom pristupu uvažavati objektivno postojanje fenomena i u isto vrijeme biti svjestan da je razumijevanje i davanje značenja tom fenomenu društveno konstruirano. Prema njemu, socijalni

konstrukcionizam prihvaća postojanje objektivne stvarnosti, ali u fokusu ima načine na koje se konstruira i razumijeva znanje te naglasak stavlja na svakodnevne interakcije između ljudi i na načine na koje koriste jezik u konstrukciji stvarnosti.

Ključne pretpostavke koje socijalni konstrukcionizam unosi u studije i teorije diskursa su: *znanje* nastaje u interakciji s drugima, kroz društvenu razmjenu, odnose i razgovore; *jezik* je u takvim odnosima nezaobilazan, a njegova funkcija nije samo opisivanje i reprezentacija, već produkcija znanja (Camargo-Boreges i Rasera, 2013); *diskurs* je od središnje važnosti u konstrukciji ideja, društvenih procesa i fenomena koji sačinjavaju naš društveni svijet (Nikander, 2006); različiti diskursi konstruiraju društvene fenomene na različit način (Burr, 1995). Drugim riječima, socijalni konstrukcionizam stoji u pozadini fokusa na jezik u upotrebi, odmakom od strukturalizma de Saussura i uloge fiksnih struktura, na osnovi čega se razvijaju studije diskursa, teorije diskursa i različiti pristupi u analizi diskursa (van Dijk, 2007; Burr 1995; Jorgensen i Phillips, 2002).

1.2 Teorija diskursa Michela Foucaulta

U skladu s općim pretpostavkama konstrukcionizma i Michel Foucault polazi od ideje da znanje nije odraz realnosti, već da je ono što nazivamo istinom zapravo diskurzivna konstrukcija, a što je istinito ili lažno određuju različiti režimi znanja. Fairclough piše kako je za Foucaulta diskurs konstitutivan, da aktivno konstruira društvo u različitim dimenzijama, odnosno „konstituiraju objekte znanja, socijalne subjekte i oblike sebstva, društvene odnose i konceptualne okvire“ (1992: 39). Za Foucaulta *diskurs* je „opće područje iskaza, a ponekad i regulirana praksa koja uključuje brojne iskaze“ (1972: 80); „praksa koja sistematično formira objekte o kojima govori“ (1972: 49). Teoriju diskursa Michela Foucaulta zapravo karakterizira potraga za pravilima koja određuju koji će iskazi biti prihvaćeni kao smisleni i istiniti u određenom povijesnom kontekstu; odnosno u analizi diskursa fokusira se na pravila koja upravljaju produkcijom diskursa, a ne na sam oblik i sadržaj lingvističkih iskaza i semiotičkih praksi (Torfing, 2005). Ta pravila Foucault naziva *pravilima formacije*, a Fairclough (1992) za njih kaže da su konstituirana kombinacijom postojećih diskurzivnih i nediskurzivnih elemenata. Pravilima formacije konkretno se regulira ono što Foucault u *Orders of discourse* (1971: 8) ovako objašnjava:

U društvu kao što je naše vlastito, svi znamo pravila isključenja. Najočitija i najpoznatija od njih su zabrane. Savršeno dobro znamo da nismo slobodni reći bilo što, da ne možemo jednostavno govoriti o bilo čemu, kada želimo ili gdje želimo; ne može bilo tko, naposljetku, govoriti o bilo čemu.

Na takav način, kroz sistem pravila, stvara se *poredak diskursa*, konceptualni okvir unutar kojega se znanje oblikuje i producira. Fairclough (2001) poredak diskursa u tom smislu naziva semiotičkim aspektom društvenog poretka, odnosno – ono što je društveni poredak za društvene prakse, poredak diskursa je za diskurzivne prakse. Diskurzivnim praksama se poredak diskursa održava, reproducira ili mijenja, ovisno o odnosima moći. Moć je ta koja oblikuje i preoblikuje diskurzivne formacije i to *produktivna moć* (Torfing, 2005). Foucault odbacuje klasično određenje moći, točnije ono nastalo iz durkheimovske sociologije i pravnog formalizma (Kalanj, 1993). Odbija ideju da je moć društvena činjenica koja je smještena u prostor dominacije i represije i koja služi kao sredstvo prisile u rukama države ili kapitala. Moć se uvijek „dogđa“ u međuodnosu, svaki put kada govorimo o moći, u igri je i mogućnost otpora – ili – u mreži moći se uvijek mogu naći točke otpora (Stoddart, 2007).

Foucaultov doprinos iznimno je važan za studije i pristupe analizi diskursa. Kao što je prikazano u ovom kratkom pregledu, za Foucaulta je diskurs konstituirajući – kroz diskurs se konstruira znanje, identiteti i čitav socijalni svijet. Njegovo razumijevanje diskurzivnih praksi, poredaka diskursa i moći kao produktivne, iz koje u isto vrijeme nastaje diskurs, ali uz pomoć koje se može i promijeniti, imalo je posebno značajan utjecaj na razvoj fundamentalnih koncepata unutar okvira kritičke analize diskursa.

1.3 Hegemonija i diskurs

Gramsci također odbija ideju moći kao isključivo represivne. Moć promatra kroz dva različita odnosa – silu i hegemoniju. Za razliku od prisile, koja je nasilno iskazivanje moći, hegemonijska moć djeluje tako da uvjeri pojedince i društvene klase da mirno prihvate i internaliziraju društvene vrijednosti i norme vladajuće klase (Stoddart, 2007). Hegemonija se pokazuje kao pogled na svijet koji je naslijeđen i nekritički prihvaćen i koji za cilj ima reproducirati moralnu i političku pasivnost (Gramsci, 1971). Dok je moć prisile u ekskluzivnoj domeni države, institucije civilnog društva, poput crkve, škole, masovnih medija ili obitelji odgovorne su za produkciju i širenje hegemonijske moći (Stoddart, 2007). Za Fairclougha je Gramscijev koncept hegemonije superioran Foucaultovom konceptu moći. Iako Foucault za moć kaže kako se uvijek dogđa u odnosu te da u sebi uvijek sadržava i

moćnost otpora, Fairclough se priklanja uobičajenoj kritici Foucaulta prema kojoj njegov koncept moći zapravo pretpostavlja moć na jednoj strani, strukturu iznad prakse, i ostavlja malo prostora za borbu. Za Gramscijev pojam hegemonije kaže da je zamišljen kao nestabilan ekvilibrijum sagrađen na savezima i pristanku subordiniranih klasa i grupa, čije su nestabilnosti u stalnom fokusu borbi. Takav koncept omogućava ideju da se praksama može utjecati i na strukturu (1992). Stoddart (2007) dodatno pojašnjava kako su hegemonijske mreže moći rezultat procesa osporavanja između vladajućih elita i podčinjenih skupina. Proces *osporavanja* temeljan je za konstituciju hegemonije i zato nikad nemamo unificiran sistem ideološke dominacije; hegemonija i protu-hegemonija uvijek supostoje u međusobnoj tenziji. U procesu osporavanja, borbi između hegemonije i protu-hegemonije, od centralne su važnosti jezik i diskurs. Institucije poput medija, škole ili crkve jezik i diskurs koriste kao alate pri proizvodnji pristanka i ostvarenju konsenzusa.

Laclau i Mouffe (1985) preuzimaju Gramscijevu ideju hegemonije i proširuju je na sva područja društvenog života. Priznaju Gramsciju uvažavanje ideoloških učinaka, ali odbacuju materijalnu ili klasnu osnovu za djelovanje. Za njih je hegemonija je *artikulacija* odnosa između socijalnih elemenata (označitelja), a ti su odnosi kontigencijski (Thomassen, 2016). Diskurs se konstruira kroz *hegemonijsku borbu* kojom se želi ustanoviti političko i moralno-intelektualno vodstvo kroz artikulaciju značenja i identiteta. Društvo ne vide kao jedno polje hegemonijske borbe – ona se odvija u različitim domenama socijalnog života, ne samo klasnoj (Rear, 2013). Prema tome, sva su područja društvenog života jednako važna i jednako podložna *antagonističkoj borbi* za dominaciju. Fairclough i Chouliaraki (1999) hegemonijsku borbu tumače kroz antagonizme koji se pretvaraju u borbu oko artikulacije diskurzivnih praksi. Fairclough u svojem radu uvažava tumačenje hegemonijske borbe Laclaua i Mouffe (uz pojmove ekvivalencije i razlike), ali u suštini se ne slaže s temeljnom postavkom post-strukturalnog pristupa – da ne postoji ništa izvan diskursa (Derrida, prema Torfing, 2005). Ostaje skloniji Gramscijevom tumačenju hegemonije, ne odbacuje materijalnu osnovu i diskurs promatra u stalnom dijalektičkom odnosu s materijalnim.

1.4 Diskurs i pristupi analizi diskursa

Jednoznačno određenje značenja termina *diskurs* nije moguće. Ne govori to samo znanstvena literatura konzultirana u ovom radu; u svakodnevnom se korištenju termina susrećemo s jednakim problemom. Jednom ga koristimo da označimo neki žanrovski izražaj, poput novinskog diskursa, drugi put da označimo specifičan način na koji netko govori, treći put da

označimo sam razgovor ili interakciju. Međutim, ono što se pokazalo tijekom strukturiranja ovog rada jest i nemogućnost da se različita određenja diskursa jasno prikažu izdvojeno od prikaza različitih pristupa koji diskurs prepoznaju kao središnje mjesto istraživačkog interesa. Sociolingvistika, psiholingvistika, konverzacijska analiza, semiotika, različite studije diskursa u središtu svoje analize imaju diskurs (Van Dijk, 2007). Budući da su pristupi brojni, u paralelnom prikazu definicija i pristupa analizi diskursa, vodit ću se kategorizacijom koju donose Schiffirin i suradnici (2015):

1. Diskurs kao sve iznad rečenične razine,
2. Diskurs kao jezik u upotrebi,
3. Diskurs kao širi raspon društvenih praksi.

U prvu kategoriju ubrajaju se lingvistički pristupi koje Fairclough (1992) naziva nekritičkima i koji se bave opisom diskurzivnih praksi s fokusom na nadrečeničnu razinu i iscrpnu tekstualnu analizu. To su ujedno i formalistički pristupi jer diskurs definiraju kao strukturalnu jedinicu iznad fraze ili rečenice i nisu zainteresirani za „jezik u upotrebi“. U drugu kategoriju također spadaju nekritički, ali funkcionalistički pristupi koji u fokusu imaju jezik u upotrebi, odnosno koji u obzir uzimaju kontekst i interakciju. Iz funkcionalističke perspektive, analiza diskursa nužno je analiza jezika u upotrebi te kao takva ne može biti ograničena na opis lingvističkih formi nezavisnih od svrhe ili funkcije koje te forme imaju (Brown i Yule, 1983). Za razvoj takvog pristupa ključan je Michael Halliday i njegova sistemska funkcionalna lingvistika koja jezik promatra kroz tri funkcije (Vuković, 2014a): idejnu (doživljavanje svijeta i njegovih fenomena od strane govornika), interpersonalnu (uspostavljanje odnosa između govornika) i tekstualnu (proizvođenje tekstova i njihovo dešifriranje). Treća kategorija, koja diskurs promatra kroz širi raspon društvenih praksi, zapravo obuhvaća ono što Fairclough naziva kritičkim pristupima koji „pokazuju kako je diskurs oblikovan odnosima moći i ideologijama te kakve konstruktivne učinke diskurs ima na društvene identitete, društvene odnose i sisteme znanja i vjerovanja“ (Fairclough, 1992: 12). Kritička se perspektiva ne zadovoljava samo funkcionalnim opisom jezika u upotrebi, već ide korak dalje i pokušava prikazati na koji način se diskurs konstruira, kakvi su odnosi moći u pozadini ili kako se gradi dominantna pozicija.

Torfin (2005) pod zajedničkim nazivom „teorija diskursa“ razrađuje pristupe proučavanju diskursa kroz tri generacije ili tradicije. U određenoj mjeri prati osnovnu podjelu prikazanu ranije, s razlikom da njegova klasifikacija utemeljena na „širini diskursa“ isključuje

formalističke pristupe i ide korak dalje: individualna upotreba jezika – diskurs kao širi set društvenih praksi – sve društvene prakse su diskurzivne. U prvu generaciju pristupa ubraja sociolingvistiku, konverzacijsku analizu i diskurzivnu psihologiju. Svim je pristupima zajednička uska definicija diskursa kao tekstualne jedinice veće od rečenice i svi su fokusirani na individualnu uporabu jezika. Ove pristupe karakterizira „lingvistička pristranost“ (Torfing, 2005: 6), odnosno neuključivanje analize političkih ili odnosa moći u analizu diskursa. Drugoj generaciji pripadaju različiti pristupi unutar kritičke analize diskursa (socio-kognitivni pristup T. van Dijka, dijalektički pristup N. Fairclougha, historijski pristup R. Wodak). Diskurs ne definiraju samo kao jezik u upotrebi, nego ga proširuju na širi set društvenih praksi koje se definiraju kao diskurzivne ako sadrže neki semiotički element. Ideja diskurzivnih praksi preuzeta je od Michela Foucaulta, s razlikom što Foucault tvrdi da su sve prakse diskurzivne – Fairclough razlikuje diskurzivne i nediskurzivne prakse, ali tvrdi da su međusobno u dijalektičkom odnosu – iako za pravila diskurzivne formacije kaže da su uvjetovana nediskurzivnim snagama. Takav kvazi-strukturalni pristup, kako ga naziva Torfing, Foucault odbacuje u svojim kasnijim, genealoškim radovima i usmjerava se na odnose moći koji oblikuju i preoblikuju diskurzivne formacije. Treću generaciju karakterizira dodatno proširenje ideje diskursa na sve društvene fenomene. Svi su društveni fenomeni diskurzivni zato što njihovo značenje ovisi o decentriranom sistemu situacijski konstruiranih pravila i razlika. Ovaj se pristup temelji na radovima Jacquesa Derride i razumijeva socijalne identitete kao konstruirane kroz decentrirane diskurzivne sisteme. Torfing (2005) navodi Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe kao autore zaslužne za stvaranje teorije treće generacije koja nastaje i kao rezultat daljnjeg razvoja pristupa druge generacije, ali i kao odmak od njega. Prihvataju Foucaultovu ideju o povezanosti moći i diskursa, ali odbacuju distinkciju između diskurzivnog i nediskurzivnog, odnosno ideju da je diskurs na neki način determiniran izvan-diskurzivnim snagama na razini ekonomije ili države.

Wodak (2009) u fokusu također ima pristupe koji jezik promatraju kao jezik u upotrebi (isključuju formalističke) kada donose pogled iz druge perspektive – dimenzije zajedničke svim pristupima u studijama diskursa:

1. Interes za značajke jezične upotrebe stvarnih govornika (umjesto proučavanja apstraktnih jezičnih sistema i izmišljenih primjera),
2. Fokus na jedinice veće riječi ili rečenica, odnosno za nove jedinice analize uzimaju se tekstovi, diskursi, razgovori, govorni akti ili komunikativni događaji,
3. Proširenje lingvistike prema proučavanju akcije i interakcije,

4. Proširenje na neverbalne (semiotičke, multimodalne, vizualne) aspekte interakcije i komunikacije: geste, slike, filmove, Internet i multimediju,
5. Fokus na dinamičke, socio-kognitivne ili interakcijske poteze i strategije,
6. Proučavanje funkcija (društvenih, kulturalnih, situacijskih ili kognitivnih) konteksta jezične upotrebe,
7. Analiza različitih gramatičkih i jezičnih fenomena: koherencije, anafore, tema, makrostruktura, znakova, argumentacije, retorike i mnogih drugih.

1.5 Kritička analiza diskursa

Torfin pristupe unutar kritičke analize diskursa smješta u drugu generaciju i jasno određuje pristup Laclaua i Mouffe kao daljnji razvoj nastao na rješavanju problema i nelogičnosti druge generacije, ali ipak zaključuje kako se u konkretnoj analizi društvenog i političkog diskursa pristup Laclaua i Mouffe u maloćemu razlikuje od kritičke analize diskursa, konkretno pristupa koji koristi Fairclough (2005). Iako je post-strukturalni pristup treće generacije privlačan u svojoj ideji o nepostojanju fundamentalne strukture i u prijedlogu da čitav socijalni život promatramo kao neprekidan proces strukturacije kroz situacijski ili kontingencijski konstruirana pravila i razlike, u ovom će se radu polaziti od ideje o postojanju objektivne stvarnosti, realnog ili nediskurzivnog, ali koje je u stalnom dijalektičkom odnosu s diskurzivnim. Ideja kojom će se ovaj rad voditi jest ona koju predlaže Fairclough i koja kaže da diskurzivne prakse u isto vrijeme konstruiraju, ali i bivaju konstruirane od ostalih socijalnih praksi.

Kritička analiza diskursa (KAD) predstavlja analitički pristup istraživanju diskursa koji u fokusu ima načine na koje zloupotreba društvene moći i društvene nejednakosti nastaju, reproduciraju se i legitimiraju te načine na koje se pruža otpor kroz tekst i govor u društvenom i političkom kontekstu (van Dijk, 2007). Više je različitih pristupa unutar širokog okvira kritičke analize diskursa, međutim ono što im je zajedničko jest interes za demistificiranje ideologija i moći kroz sistematičnu analizu semiotičkih podataka, problemska orijentacija i interdisciplinarnost (Wodak, 2009). Svaki socijalni fenomen potencijalno može biti predmetom kritičkog istraživanja, a *kritička* perspektiva svoj razvoj velikim dijelom može zahvaliti Frankfurtskoj školi i Jurgenu Habermasu (Wodak, 2009). Kritička analiza diskursa želi istražiti često prikrivene odnose između diskurzivnih praksi, tekstova i događaja i širih društvenih i kulturalnih struktura, odnosa i procesa. Želi razjasniti način na koji su ti nevidljivi odnosi važni u održavanju odnosa moći i hegemonije, a

usredotočuje se na nejednake odnose moći, društvene nejednakosti, nedemokratske prakse i ostale društvene nepravilnosti (Fairclough, 1993).

Dosadašnji pregled teorijske pozadine i utjecaja na razvoj škole kritičke analize diskursa lijepo se ocrta i sažima u definiciji/određenju diskursa koje donose Fairclough i Wodak (1997: 258) – od Hallidayeve funkcionalne sistemske gramatike, socijalnog konstrukcionizma preko utjecaja marksističkih autora, pa sve do Foucaulta i Gramscija:

KAD diskurs kao uporabu jezika u govoru i pismu promatra kao oblik društvene prakse. Razumijevanje diskursa kao društvene prakse implicira dijalektički odnos između određenog diskurzivnog događaja i situacije/a, institucije/a i socijalne strukture/a, koje ga uobličuju: diskurzivni događaj je od njih oblikovan, ali ih ujedno i oblikuje. Odnosno, diskurs je društveno konstitutivan, ali i društveno uvjetovan – konstituira situacije, objekte spoznaje, društvene identitete i odnose između ljudi i skupina ljudi. Konstitutivan je u smislu da pomaže u održavanju i reproduciranju društvenog statusa quo, ali i u smislu da pridonosi njegovu transformiranju. Budući da je diskurs tako društveno značajan, nameću se pitanja odnosa moći. Diskurzivne prakse mogu imati značajne ideološke učinke, odnosno mogu pomoći u stvaranju i reproduciranju nejednakih odnosa moći između (na primjer) društvenih klasa, žena i muškaraca i etničkih/kulturalnih većina i manjina.

1.5.1 Dijalektičko-relacijski pristup N. Fairclougha

U uvodu drugog izdanja knjige *Kritička analiza diskursa* (2010) Fairclough za svoj pristup kaže kako ima tri osnovne karakteristike – relacijski je, dijalektički i trans-disciplinaran. Relacijski je jer u fokusu ima odnose unutar diskursa i između diskursa, ali i odnose diskursa i nediskurzivnih objekata. Ti su odnosi dijalektički u smislu da se radi o odnosima između različitih, ali međusobno uključivih objekata. Diskurs je u isto vrijeme društveno konstitutivan i konstruiran kroz druge elemente društvenih praksi (Fairclough i Wodak, 1997). Analiza takvog odnosa zahtjeva prelazak disciplinarnih granica, interdisciplinaran ili trans-disciplinaran pristup. Wodak i Meyer (2008) pišu kako Fairclough u fokusu ima društveni konflikt te da pokušava detektirati lingvističke manifestacije konflikta u diskursu kroz elemente dominacije, razlikovanja/odvajanja i otpora. Svaka društvena praksa ima semiotički element, a sredstva proizvodnje, društveni odnosi, društveni identiteti, kulturalne vrijednosti, svijest i semioza su dijalektički povezani elementi društvene prakse. Semioza se odnosi na

proces stvaranja značenja unutar socijalnog procesa (Fairclough, 2012). Kritički analizirati diskurs znači analizirati dijalektički odnos između semioze i ostalih elemenata društvenih praksi. Fairclough u svojim ranim radovima (1992) za to predlaže trodimenzionalni analitički model:

1. Opis lingvističkih značajki teksta (*tekst*)
2. Interpretacija procesa povezanih s produkcijom i distribucijom teksta (*diskurzivna praksa*)
3. Objašnjenje socijalnih praksi s kojima je komunikativni događaj povezan (*poredak diskursa*).

Tekstualna se analiza fokusira na formalna obilježja teksta poput vokabulara, gramatike, sintakse ili rečnične koherencije. Diskurzivne prakse posreduju odnos između teksta i socijalne prakse, a u analizi se fokusiramo na načine na koje autori teksta oslanjaju na postojeće diskurse i žanrove u produkciji teksta te kako konzumenti teksta primjenjuju postojeće diskurse i žanrove u interpretaciji tekstova. Na razini socijalne prakse razmatramo jesu li diskurzivne prakse utjecale na reproduciranje ili restrukturiranje postojećeg poretka diskursa te kakve to posljedice ima na šire društvene prakse.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE

2.1 Motivacija za istraživanje

Različite građanske inicijative i udruge, Katolička crkva, dijelovi akademske zajednice, političari i mediji akteri su diskurzivne borbe koja se vodi oko ideje rodne ideologije. Investiranost velikog broja pojedinaca iz različitih područja društvenog života u diskursu o rodnoj ideologiji čini taj fenomen aktualnim i relevantnim u hrvatskom društvu, što je ujedno i prvi razlog za odabir predmeta ovoga istraživanja. Ono što je uslijed borbe oko značenja rodne ideologije palo u drugi plan jest sama svrha dokumenta (Istanbulska konvencija) u kojemu je prepoznata rodna ideologija. Problem partnerskog, obiteljskog ili seksualnog nasilja u kojemu su žene gotovo apsolutno žrtve, a čija raširenost u Hrvatskoj ukazuje na slabe mehanizme suzbijanja i sankcioniranja, postao je problem drugog reda u svjetlu *rodne ideologije* za koju zapravo nije jasno što točno znači. Pokušaj sprječavanja ratifikacije Konvencije kojom bi se u domaću regulativu unijeli novi mehanizmi za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama, što je konkretan i vidljiv problem, na osnovi neodređene,

apstraktne i ne baš razumljive potencijalne opasnosti konstruirane na vrijednosnom okviru, drugi je razlog za odabir teme i predmeta ovog istraživanja. Koji su elementi učinili diskurs o rodnoj ideologiji toliko snažnim da je konkretan problem postao irelevantno pitanje? Koji su mogući razlozi za to? Zašto je uspio zaživjeti u hrvatskom društvu? Mogući put za odgovoriti na ova pitanja je analiza samog diskursa o rodnoj ideologiji. Analiza kojom bi se pokušalo ustanoviti koji su društveni procesi utjecali na konstruiranje diskursa, kako je diskurs utjecao na socijalne procese te kako se u vremenu mijenjao ovisno o različitim akterima i procesima.

2. 2 Svrha, ciljevi i predmet istraživanja

Svrha ove analize je razumjeti i kroz kritički pristup prikazati elemente diskursa o rodnoj ideologiji u Hrvatskoj. Predmet analize, kako slijedi, je diskurs o rodnoj ideologiji. U skladu s pristupom istraživanju, osnovni empirijski materijal (tekstualna analiza) povezan s istraživanjem je *Izjava znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, dok su priopćenja za medije psihologa i *Hrvatskog sociološkog društva*, tekst Konvencije i različiti medijski materijali korišteni u interpretacijskoj analizi. Cilj istraživanja je razotkriti međusobne povezanosti različitih elemenata unutar diskursa o rodnoj ideologiji, što za ovo istraživanje ujedno označava i kritičku perspektivu.

Specifično, analizom će se pokušati razotkriti:

- na koji način se *hegemonijska borba* razvila unutar diskursa o dominantnim vrijednostima;
- kako se diskurs o rodnoj ideologiji *konstruirao*,
- je li se *rekontekstualizirao* unutar diskursa akademije – na *intertekstualnoj* i *interdiskurzivnoj* razini,
- je li se taj novi diskurs *operacionalizirao* u širim društvenim praksama.

2.3 Opis pristupa istraživanju

Pristup korišten u ovom radu je ponešto modificiran pristup N. Fairclougha kojega je izložio u članku iz 2012. godine *Critical Discourse Analysis*. Usredotočen je na objašnjenje odnosa semiotičkog i ne-semiotičkog/materijalnog/ne-diskurzivnog. Socijalni proces promatra kao međuodnos tri razine socijalne stvarnosti – socijalnih struktura, praksi i događaja. Socijalne prakse posreduju u odnosu između općih/apstraktnih socijalnih struktura i partikularnih/konkretnih društvenih događaja. U ovoj verziji za analizu kaže da je usredotočena na *dva dijalektička odnosa*: „između strukture (posebno socijalnih praksi kao srednje razine strukturiranja) i događaja (ili: strukture i akcije, strukture i strategije); te unutar

njih, između semiotičkih i ostalih elemenata“ (2012: 4). Tri su osnovna načina na koje se semioza odnosi na ostale elemente socijalnih praksi i događaja – kao aspekt djelovanja (žanrovi), u konstrukciji/reprezentaciji svijeta (diskursi) i u konstituciji identiteta (stilovi). Žanrovi su semiotički oblici djelovanja i interakcije poput novinskih ili intervjua za posao, reklama na TV-u ili internetu. Dio svakog oblika djelovanja jest semiotička ili komunikativna interakcija, a svaki od tih oblika imaju specifične žanrove povezane sa njima. Diskursi su semiotički načini konstruiranja različitih aspekata života. Razlikovati ih možemo s obzirom na različite pozicije i perspektive različitih skupina aktera. Stilovi su identiteti u svom semiotičkom aspektu – biti direktor podrazumijeva i razvijanje specifičnog semiotičkog stila. Semiotička dimenzija socijalnih praksi, koje konstituiraju socijalna polja, institucije i organizacije, su poredci diskursa; semiotička dimenzija događaja je tekst. Poredci diskursa su specifične konfiguracije različitih žanrova, diskursa i stilova. Poredak diskursa odnosi se na socijalno strukturiranje semiotičke razlike, na specifičan društveni poredak odnosa između različitih načina proizvodnje značenja – različitih žanrova, diskursa i stilova. Interdiskurzivnost/intertekstualnost, rekontekstualizacija i operacionalizacija diskursa važni su elementi analize diskursa. Tekstovi su uvijek u intertekstualnom odnosu s drugim tekstovima – svaki tekst se naslanja na elemente postojećih tekstova (Fairclough, 1992). U tom se smislu interdiskurzivnost odnosi na elemente žanrova, diskursa i stilova koji su vidljivi u tekstu te na načine na koje su nanovo artikulirani. Rekontekstualizacija se može promatrati kao kolonizacija nekog polja ili institucije, ali i kao aproprijacija izvanjskih diskursa, kao dio strategije određene grupe unutar polja. Operacionalizacija se odnosi na dijalektički proces u tri aspekta – diskursi se mogu uvesti kao novi načini interakcije, kao novi načini bivanja (identiteti) ili se mogu fizički materijalizirati (Fairclough, 2012).

2.4 Analitički postupak

Svi pristupi unutar škole kritičke analize diskursa zapravo su teorijsko-metodološki pristupi u kojima je teško strogo izdvojiti i opisati metodološki postupak. Prethodno je prikazan pristup N. Fairclougha koji u fokusu ima dva dijalektička odnosa – između socijalne prakse i događaja, odnosno na semiotičkoj razini, između poretka diskursa i teksta. Budući da je cilj ove analize razotkriti međusobne povezanosti različitih elemenata unutar diskursa o rodnoj ideologiji, potrebno je unutar poretka diskursa ustanoviti elemente različitih žanrova, diskursa i stilova. Za njihovo razotkrivanje i analiziranje potreban je transdisciplinarni uvid. U ovoj analizi koristili su se koncepti i uvidi iz političke teorije, rodne teorije, teorije i studija diskursa. Za tekstualnu analizu koristili su se elementi pragmatičke i gramatičke analize

diskursa. Osim teorijskog okvira, za analizu je važan i kontekstualni – prikaz aktera i socijalnih praksi. Sva područja analize, tekstualna, kontekstualna i teorijska ovisna su međusobno. Razumijevanje diskursa o rodnoj ideologiji i njegovog utjecaja na društvene prakse i strukture moguće je samo ako se uspješno uspije prikazati osnovna pretpostavka da je diskurs istovremeno konstitutivan i konstruiran od ostalih društvenih praksi.

3. KAKO SE KONSTRUIRAO DISKURS O RODNOJ IDEOLOGIJI

3.1 Kriza liberalne demokracije

Na pitanje kako se diskurs o rodnoj ideologiji uspio razviti i zaživjeti u hrvatskom društvu nije jednostavno odgovoriti. Otkud uopće dolazi i koji su socijalni procesi pridonijeli njegovu razvoju? Jedan mogući put objašnjenja kreće od onoga što se literaturi naziva krizom liberalne demokracije. Galston (2018) iznosi potencijalne uzroke te krize na dvije razine. Jedna uključuje ekonomske uzroke i financijsku krizu koja je 2008. godine pogodila zapadni svijet, a druga idejne – kriza liberalne demokracije kriza je liberalnog poretka. Idejna razina zapravo se svodi na razinu procesa stvaranja značenja, na diskurs. Liberalni diskurs u sebi sadrži ideje univerzalizma, individualnih prava i sloboda, a odbacuje sve partikularizme u ime jednakosti (Galston, 2018). Taj diskurs, u zapadnom svijetu godinama dominantan unutar različitih nadnacionalnih organizacija i zajednica, poput UN-a, Vijeća Europe ili EU i operacionaliziran u pravnoj regulativi i institucijama EU, različitim konvencijama i deklaracijama, sada je osporavan od različitih društvenih aktera kojima je zajedničko odbacivanje liberalnih vrijednosti. Kriza liberalne demokracije shvaćena kao kriza vrijednosti zapravo nam govori da se unutar dominantnog diskursa otvorio prostor za antagonističku borbu oko vrijednosti na kojima se društvo temelji.

Velika koalicija protivnika Istanbulske konvencije, koju u Hrvatskoj čini heterogena skupina pripadnika stranaka desnice i desnog centra, Katoličke crkve, različitih kršćanskih, kršćansko-konzervativnih i konzervativnih udruga i inicijativa građana te udruga proisteklih iz Domovinskog rata (branitelja, udovica), okupila se upravo u borbi protiv liberalnih vrijednosti. Iako ova velika koalicija nije u potpunosti istog sastava kao one koje su se okupljale u posljednjih desetak godina, protagonisti kao i osnovne ideje oko kojih se okupljaju ostali su isti. Korijeni konzervativnog aktivizma sežu u 2006. godinu kada se stvara prva konzervativna koalicija u borbi protiv uvođenja spolnog odgoja u škole (Petričušić et al., 2017) i kada javnost prvi put upoznaje s „licima“ pokreta, a punu prepoznatljivost ostvaruju

2013. godine kada se okupljaju oko referendumske inicijative za ustavnu definiciju braka kao zajednice muškarca i žene. Dijelovi današnje koalicije ujedinjavali su se u proteklom razdoblju još oko pitanja reforme školstva, posebno uvođenja zdravstvenog i građanskog odgoja, umjetne oplodnje ili prava na abortus (Petričušić et al., 2017). Neposredni povod za mobilizaciju u svakom slučaju bile su najave uvođenja novih javnih politika ili zakona koji su predstavljeni kao štetni za hrvatski narod, ili specifično djecu, a svaki put su liberalne vrijednosti u pozadini tih „protunarodnih“ politika. Mobilizacija koja se dogodila oko pitanja ratifikacije Istanbulske konvencije tako se čini kao korištenje iste, provjerene strategije – uspostavljanje široke koalicije, pozivanje na volju i interese naroda, dok s druge strane ostaju ili političari koji provode liberalnu ideologiju Europske unije ili odnarođene elite, a ideje ravnopravnosti, individualnih prava i sloboda prezentiraju se kao ideološki udar na hrvatsku i kršćansku tradiciju i identitet.

3.2 Populizam

Mudde i Kaltwasser (2018) objašnjavaju kako je politika zanemarila činjenicu da nisu svi građani jednako posvećeni vrijednostima liberalne demokracije. Pozivajući se na radove Petera Maira, pišu kako sve veći utjecaj globalnih tržišta i međunarodnih institucija ozbiljno ograničava manevarski prostor za političke aktere na nacionalnoj razini zbog čega se oni sve više ponašaju kao prijemčivi agenti politika koje dolaze s nadnacionalne razine, a da one nisu nužno podržane od građanstva na nacionalnoj razini. Političke stranke uz to ne posvećuju dovoljno pažnje razjašnjavanju tih odluka glasačima, koji se zbog toga osjećaju izdanima i podršku usmjeravaju prema populističkim strankama koje upiru prstom u elite optužujući ih da ne razumiju interese i brige naroda (Mudde i Kaltwasser, 2018).

Jedan od ranih tekstova o Istanbulskoj konvenciji, objavljen 2015. godine na portalu narod.hr, nudi početni obris populističkog diskurzivnog okvira. Objavljen je pod naslovom *Istanbulska konvencija – Podvala pod krinkom zaštite žena usmjerena protiv svake tradicije* i s podnaslovom *Nisu ga sastavljale države članice nego stručna skupina*². Iz daljnjeg teksta je vidljivo da se *podvala usmjerena protiv svake tradicije* odnosi na definiciju roda u Konvenciji, s tim da *podvala* implicira isključivanje i prevaru naroda, a *tradicija* označava naše vrijednosti u odnosu s nekim tuđim ili nametnutim. Ta nametnutost iščitava se iz podnaslova koji aludira na autoritet nekog apstraktnog tijela u odnosu na države u procesu sastavljanja Konvencije. Ovakav se diskurs u kasnijim tekstovima dodatno razrađivao, ali

² <https://narod.hr/eu/istanbulska-konvencija-podvala-pod-krinkom-zastite-zena-usmjerena-protiv-svake-tradicije>

osnovni elementi su mu ostale želje/volja naroda, definirane kroz ideje tradicije/tradicionalne obitelji/kršćanske tradicije i nametanje nepoželjnog vrijednosnog sustava od apstraktnih nadnacionalnih tijela/političara/elita.

Važno je napomenuti da je aktualna akademska rasprava o tome je li populizam samo političko-komunikacijski stil ili *thin-centered* politička ideologija (Jagers i Walgrave, 2007; Mudde i Kaltwasser, 2012; Šalaj i Grbeša, 2017). Za diskurs o rodnoj ideologiji se čini da ga je nemoguće objasniti samo kroz ideju o političko-komunikacijskom stilu budući da nam pruža samo jedan analitički koncept – pozivanje na narod, stoga će se koristiti i konceptima koje nudi ideja populizma kao političke ideologije. Osnovna je pretpostavka da se sve manifestacije populizma – lijeve i desne – temelje na moralnom razlikovanju *poštenog naroda* od *korumpirane elite* i ideji politike kao izraza *opće volje* naroda. Tako su ključni elementi populizma *pošten narod* koji se promatra kao homogena i moralno ispravna skupina, u antagonističkoj borbi protiv odnarođene i *korumpirane elite*, koje se mogu manifestirati kao intelektualne elite, političke elite, kao birokratizirani aparat Europske unije – ovisno o trenutku, te *opća volja* naroda gdje narod preuzima aktivnu ulogu u ostvarenju narodnog suvereniteta kroz veće korištenje alata poput građanskih inicijativa ili referenduma (Mudde i Kaltwasser, 2012; Wodak i Khosravinić, 2013).

Drugim riječima, *poredak diskursa* unutar kojega se formiralo značenje rodne ideologije u jednom je dijelu populistički. Diskurs o rodnoj ideologiji sagrađen je unutar okvira:

1. Pozivanja na interese naroda: *Hrvatski narod ne želi Istanbulsku konvenciju i to bi za zastupnike trebala biti vodilja (...)*³; *Činjenica je da Plenković i njegov HDZ ne slušaju narod i ne vode računa o tome što narod misli.*⁴

2. Nametanja (od elita): *Politički protagonisti redovito imaju svoje razloge zašto (...) nameću određene teme, a javnost (...) koja je (...) trajno instrumentalizirana ne može [se] obraniti od tih nametanja*⁵; *prošle godine u Hrvatskoj je provedena javna rasprava koja zapravo*

³ Davor Ivo Stier (HDZ); <http://istinomprotivlazi.com/regija/1122-zastupnici-istanbulska-konvencija-krije-rodnu-ideologiju-narod-je-ne-zeli-vi-cete-bit-jedini-odgovorni-ako-je-ratificirate>

⁴ Sanja Bilać ("Hrvatska protiv Istanbulske", organizatorica splitskog prosvjeda); <http://hr.n1info.com/a292274/Vijesti/Plenkovic-i-njegov-HDZ-ne-slusaju-narod.html>

⁵ Ivan Miklenić; <https://www.glas-koncila.hr/uz-obmane-glede-istanbulske-konvencije-treba-li-unistiti-hrvatski-narod/>

*pokazuje da se 4/5 građana protive Istanbulskoj konvenciji zbog čega bi svako njeno uvođenje zapravo bilo nametanje (...)*⁶

3. Zazivanja volje naroda: *Neka hrvatski narod pokaže tko je gazda u Hrvatskoj. Želimo pokazati da to nije nikakav Sabor ili Vlada. To je narod i narodu treba reći: uzmi stvar u svoje ruke i pokaži što želiš!*⁷

Osim što ovi primjeri pokazuju kako se populistički karakter diskursa o rodnoj ideologiji pojavljuje u različitim područjima društvenog života (autori su aktivisti, političari, svećenici), ovako konstruiran diskurs operacionaliziran je, „stavljen u praksu“, u obliku novih građanskih inicijativa poput Hrvatska protiv Istanbulske i Istina o Istanbulskoj, kao i u konkretnim akcijama poput prosvjeda u Splitu i Zagrebu, organizaciji i mobilizaciji različitih aktera u referendumskoj inicijativi i procesu prikupljanja potpisa za referendum.

Za strategije desnog populizma karakterističan je još jedan fenomen čiju je diskurzivnu dimenziju korisno prikazati u odnosu na diskurs o rodnoj ideologiji. To je arogancija ignorancije koja se prema Wodak (2015) manifestira u pozivanju na zdrav razum i anti-intelektualizam, odnosno u zanemarivanju činjenica i neuvažavanju ekspertnog znanja. U kontekstu diskursa o rodnoj ideologiji arogancija ignorancije očituje se u odbacivanju termina rod, koji se godinama u društvenim znanostima koristi kao analitički koncept, u odbacivanju znanstvenog doprinosa različitih disciplina poput kriminologije, sociologije ili psihologije koji govore o rodnoj utemeljenosti nasilja ili u odbacivanju statističkih podataka koji to jasno pokazuju. Za bolje razumijevanje ovog fenomena unutar diskursa o rodnoj ideologiji korisno je stoga prikazati na kojim osnovama su definirani rod i rodno utemeljeno nasilje u Istanbulskoj konvenciji te kako ih ujedno razumijeva druga strana unutar šire diskurzivne borbe o dominantnim vrijednostima, a koje mu je značenje pripisano unutar diskursa o rodnoj ideologiji.

3.3 Rod

Prema Konvenciji (članak 3.) *rod označava društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce.*

⁶ Željka Markić (*U ime obitelji*); <http://misija.slobodnadalmacija.hr/bastina/clanak/id/32093/Zeljka-Markic-Autor-hipoteze-o-rodnoj-ideologiji-sam-je-se-odreкао>

⁷ Hrvoje Zekanović (HRAST); <https://kamenjar.com/zekanovic-lazu-kada-kazu-da-istanbulska-konvencija-ne-provlaci-rodnu-ideologiju/>

U *Pojašnjavajućem izvješću* Konvencije definicija se dodatno obrazlaže:

U kontekstu ove Konvencije termin rod, temeljen na dvama spolovima, muškom i ženskom, pojašnjava da postoje i društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti i atributi koje određeno društvo smatra primjerenim za žene i muškarce.

Rod je u društvenim i humanističkim znanostima barem od sedamdesetih godina prošlog stoljeća prepoznat u smislu u kojem ga definira Konvencija. Definiciju roda kao društvenog konstrukta utemeljenog na biološkom spolu dugujemo Ann Oakley, britanskoj sociologinji. U knjizi *Sex, Gender and Society* (1972) obrazlaže da iako se rod pripisuje na osnovi bioloških razlika kojima se definira spol, on uključuje i društveno vrednovanje maskuliniteta i feminiteta. Odnosno, da je rod društveni konstrukt vidljivo je iz različitih značenja, statusa, karakteristika ili vrijednosti koje se pojedinom rodu pripisuju na osnovi spola, a ta se značenja, statusi, karakteristike ili vrijednosti razlikuju kroz vrijeme u jednom društvu i između različitih društava i kultura.

Temelje za ono kako se rod razumijeva unutar diskursa o rodnoj ideologiji možemo pronaći u ideji „ženom se ne rađa, ženom se postaje“ Simone de Beauvoir (1949). Beauvoir ženu označava kao „drugi spol“, obrazlažući kako se ženskost konstruira u opoziciji s muškosti te da ne postoji nešto kao ženska priroda. Tu ideju proširuje Judith Butler kroz svoj koncept performativnosti – rod nije stabilni identitet, već identitet koji je labavo konstruiran u vremenu, identitet koji se izvodi kroz stilizirano ponavljanje radnji (1988); ili: da je rod performativan znači da se radi o nekoj vrsti izvedbe; ono kako se rod doima često se shvaća kao obilježje njegove nutarnje ili inherentne istine, međutim norme utječu na rod da se pokaže kao jedan ili drugi, a reprodukcija roda tako uvijek ovisi o odnosima moći – nema reprodukcije roda bez reprodukcije normi (Butler, 2009). Performativnost roda, shvaćena kao igra ili izvedba roda pod utjecajem društvenih normi i pripisanih značenja, a ne kao esencija, ostavljanje mogućnosti da se promjenom ili nestankom normi može i izvedba promijeniti, stoji u pozadini diskursa o rodnoj ideologiji kao prijetnji tradicionalnim vrijednostima i načinu života. To je vidljivo u istaknutom citatu iz točke 53. *Pojašnjavajućeg izvješća* Konvencije na web stranici Istinaoistanbulskoj.info (slika 1):

Neprihvatljivo u Istanbulskoj konvenciji

- **Uvođenje pojma „roda“ i neznanstvene rodne teorije**

Iako se u nekim već postojećim hrvatskim zakonima spominje pojam „roda“, Istanbulska konvencija ga, kao međunarodni dokument, po prvi puta definira (u čl.3.c). Ta definicija roda tvrdi da je „rod“ društveni konstrukt i varijabla koja je neovisna o spolu, o biološkoj stvarnosti. Odvojenost spola i roda (vidljiva i u čl.4 st.3) za posljedicu ima stvaranje uvjerenja da se čovjek rađa kao neutralno biće koje kasnije može odabrati hoće li biti muškarac ili žena ili neki drugi od brojnih „rodova“ (homo, gay, lesbian, queer, trans...).

Odvojenost spola i roda potpuno je jasna iz točke 53. Pojašnjavajućeg izvješća (službenog dijela Konvencije): „**Određene skupine pojedinaca mogu doživjeti diskriminaciju na temelju rodnog identiteta, što jednostavno rečeno znači da rod s kojim se poistovjećuju nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju.**“

- **Neusklađenost s Ustavom Republike Hrvatske**

Prihvatanje te definicije zahtijeva identifikaciju s **određenim dogmama rodne teorije** koje nemaju svoje znanstveno uporište (dapače dokazano su neznanstvene) niti ustaljeno mjesto unutar pravnog poretka RH. Primjerice, Konvencija (u čl.4 st.3) među moguće temelje diskriminacije stavlja pojmove poput „roda“, „rodnog identiteta“ i „seksualne orijentacije“, dok oni ne postoje u Ustavu RH.

Također, te dogme nemaju veze s borbom protiv nasilja nad ženama. U Hrvatskoj su svi društveno-politički subjekti suglasni oko osude i sankcioniranja svakog nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, a ratifikacija Konvencije uzrokovala bi potpuno nepotrebnu krizu unutar hrvatskog pravnog sustava i hrvatskog društvenog tkiva.

Slika 1: isječak s web stranice građanske inicijative Istina o Istanbulskoj

Citat je popraćen fotografijom Conchite Wurst, austrijske pobjednice Eurosonga, koja se deklarira kao *gay* muškarac u privatnom životu, a nastupa kao *drag queen* i u javnom životu koristi zamjenice ženskog roda. Fotografija je popraćena komentarama da Konvencija uvodi ideju čovjeka kao „neutralnog bića“ koje kasnije može izabrati iz jednog od „brojnih rodova“. Iako je upravo iz *Pojašnjavajućeg izvješća* jasno da se definicija roda u Konvenciji temelji na definiciji Oakley, o rodu kao društvenom konstrukt, ali utemeljenom na spolu, citat je poslužio kao dokaz ideje o performativnosti roda. Takvom je interpretacijom u društvu izazvana moralna panika kroz različite ideje:

*Jedan 52-godišnji Kanadčanin ostavio je suprugu i sedmero djece, odlučio je da je djevojčica od šest godina, našli su mu obitelj koja ga je posvojila i sada se igra sa „sestrom“ od devet godina! I kanadski mediji to promoviraju kao nešto posve normalno.*⁸

*Korištenje ženskih i „rodno neutralnih“ prostorija (zahod, garderoba i sl.) od strane muškaraca koji izjavljuju da su žene, kao i voajera, pervertita i pedofila, za što postoje brojni primjeri, čime se žene dovode u opasnost i neugodnu situaciju.*⁹

⁸ Ladislav Ilčić (HRAST); <https://www.maxportal.hr/premium-sadržaj/ilcic-o-rodnoj-ideologiji-merkel-macron-i-may-nemaju-djece-a-orban-ih-ima-petero/>

3.4 Rodno utemeljeno nasilje

U Istanbulskoj konvenciji (članak 3.) *rodno utemeljeno nasilje nad ženama označava nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene.*

Pojašnjavajuće izvješće Konvencije (članak 44.) kaže:

Rodno utemeljeno nasilje odnosi se na svaku štetu počinjenu protiv žene, a koja je i uzrok i rezultat nejednakih odnosa moći na temelju razlika između žena i muškaraca koji vode do podređenog statusa žene i u privatnoj i u javnoj sferi. Ova vrsta nasilja duboko je ukorijenjena u društvenim i kulturnim strukturama, normama i vrijednostima koje vladaju društvom te se obično nastavlja zahvaljujući kulturi poricanja i šutnje.

Rodno utemeljeno nasilje nad ženama, prema definiciji dogovorenoj na Konferenciji Ujedinjenih naroda o ženama u Pekingu 1995. godine, je „svaki čin koji rezultira ili postoji mogućnost da će rezultirati fizičkom, seksualnom ili psihološkom štetom ili patnjom za žene, uključujući i prijetnje, prisilu ili uskraćivanje slobode, bez obzira odvijao se u javnoj ili privatnoj sferi“ (Russo i Pirllot, 2006). Rodno utemeljeno nasilje označava one oblike nasilja koji nastaju pod utjecajem očekivanja koja proizlaze iz pripisanih rodnih uloga te kao rezultat nejednakog odnosa moći između rodova, unutar svakog specifičnog društva. Nasilje nad ženama spada pod rodno utemeljeno nasilje, iako i muškarci mogu biti žrtve rodno utemeljenog nasilja (Bloom, 2008).

Feministička perspektiva zaslužna je što se u istraživanjima rodno utemeljenog nasilja fokus proširio s individualnog počinitelja i žrtve ili odnosa u obitelji na promatranje nasilja nad ženama kao oblika uspostavljanja nadmoći i kontrole (Russo i Pirllot, 2006). Prema takvoj konceptualizaciji, nasilje nad ženama je rezultat i duboko ukorijenjenih struktura patrijarhata koje se manifestiraju u društveno konstruiranim rodnim ulogama i pozicijama, a ne samo individualnih bioloških ili patoloških karakteristika. Upravo je ovakvo razumijevanje izvora ili uzroka nasilja nad ženama u pozadini mjera i preporuka u Konvenciji koje za cilj imaju iskorjenjivanje predrasuda i rodnih stereotipa ili nepovoljnih kulturoloških praksi. Ovakvo razumijevanje podupiru i konkretni podatci koje iznosi *Pravobraniteljica za*

⁹ Željka Markić (*U ime obitelji*); <https://narod.hr/hrvatska/ime-obitelji-pozvala-hrvatske-zastupnike-europskom-parlamentu-da-glasuju-ratifikacije-istanbulske-konvencije>

*ravnopravnost spolova*¹⁰ – u razdoblju od 2012. do 2017. u Hrvatskoj su partneri ili bivši partneri ubili 90 žena. Femicid čini 25-30% svih ubojstava, slučajevi seksualnog nasilja su u porastu, a u slučajevima obiteljskog nasilja žene su gotovo u apsolutnom broju žrtve. U 2017. godini ubijeno je 18 žena, 15 od njima bliske osobe; od ukupnog broja počinitelja nasilja među bliskim osobama 92% čine muškarci; među počiniteljima kaznenih djela protiv spolnih sloboda nema žena, odnosno muškarci čine 100%.

Protivnici Konvencije, s druge strane, u samom doprinosu feminističkih teorija prepoznaju rodnu ideologiju. Rodno utemeljeno nasilje tako se tumači kao ideološki konstrukt koji je nepovezan sa stvarnošću, argumenti za to idu od naglašavanja individualnih bioloških i psiholoških uzročnika nasilja:

*(...) Istanbulska konvencija propušta ukazati na stvarne čimbenike i uzročnike nasilja (...) alkoholizam, droga, psihičke bolesti*¹¹;

do razumijevanja rodno utemeljenog nasilja kao napada na kršćansku civilizaciju:

*Nasilje nad ženama tako je u članku 3. definirano kao rodno utemeljeno, što znači da je žena žrtva nasilja samo zato što je žena. Muškarac je stoga nasilan prema ženi prvenstveno zbog toga što ju mrzi ili jer nije ispunila njegova mačistička očekivanja. Žena je tako samim svojim postojanjem žrtva muških opresora koji ju mogu tolerirati samo u ulozi sluškinje, a ako ona iz te uloge poželi izaći, promiče se u neprijatelja sustava stvorenog da ju utamniči. To radikalne feministkinje, čiji su postulati esencija Istanbulske konvencije, misle o kršćanskoj civilizaciji i njihov je glavni cilj uništiti ju.*¹²

4. ANALIZA USMJERENA NA MOMENT U DISKURSU

Prije samog definiranja analitičkog koncepta i tekstualne analize *Izjave znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, korisno je ukratko prikazati kako svaka od antagonističkih pozicija razumijeva rodnu ideologiju. Ti su uvidi potrebni kako bi se mogle odrediti pozicije aktera unutar ovog specifičnog momenta u diskursu, ali i kako bi jasnije bilo koji su se elementi postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji rekontekstualizirali u

¹⁰ <http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2463-izjava-za-slobodnu-dalmaciju-povodo-popisa-najopasnijih-zemalja-za-zene>

¹¹ Željka Markić (*U ime obitelji*); <https://narod.hr/hrvatska/ime-obitelji-pozvala-hrvatske-zastupnike-europskom-parlamentu-da-glasuju-ratifikacije-istanbulske-konvencije>

¹² Mate Mijić; <https://www.vecernji.hr/premium/istanbulska-konvencija-je-sredstvo-za-rusenje-krscanske-civilizacije-1233645>

Izjavi te kakav je utjecaj ona imala na legitimaciju diskursa o rodnoj ideologiji unutar šire diskurzivne borbe za dominantne vrijednosti.

4.1 Rodna ideologija

David Patternotte, belgijski sociolog i suurednik knjige *Anti-Gender Campaigns in Europe - Mobilizing against Equality* u intervjuu za Indeks.hr govorio je o okolnostima u kojima termin rodna ideologija nastaje i značenja koja sa sobom nosi. Prema njemu, rodna ideologija nastaje u okrilju Katoličke crkve sredinom devedesetih godina, kada se nudi kao pokušaj objašnjenja i izraz neslaganja s odlukama Ujedinjenih naroda da u službeni vokabular uvedu termine roda i reproduktivnih prava. Rodnu ideologiju označava kao kontra-strategiju koju koriste različiti konzervativni glasovi u borbi protiv ženskih i LGBTIQ prava, ali i kao *praznog označitelja* kojega se puni različitim sadržajem u poticanju strahova i zabrinutosti. Isto pišu Kuhar i Zobec (2017) objašnjavajući da se termini rodna teorija, rodna ideologija i dženderizam (*genderism*) koriste naizmjenice ili kao sinonimi te da služe kao prazni označitelj, simboličko ljepilo ili kao višenamjenski neprijatelj koji se oblikuje na različite načine, ovisno o konkretnom cilju. Primjećuju kako se sve više inicijativa i organizacija okuplja oko otpora onome što se dotada činilo kao nezaustavljiv proces ostvarivanja rodne ravnopravnosti i seksualnih prava u zapadnom svijetu. Kao elemente njihove mobilizacijske agende vide „sve od braka i rodne ravnopravnosti, abortusa, reproduktivnih prava, spolnog odgoja, rodne osjetljivosti u politikama i prava transrodnih osoba, do antidiskriminacijskih politika i samog pojmovnog određenja roda“ (2017: 31).

Različiti akteri u borbi protiv Istanbulske konvencije kao ključni problem Konvencije isticali su rodnu ideologiju čije postavke direktno ugrožavaju tradicionalnu obitelj, kršćansko nasljeđe i kulturu. Rodna je ideologija prema njima implicitno sadržana u tekstu Konvencije, prepoznali su je u definicijama roda i rodno uvjetovanog nasilja, a najveću opasnost su vidjeli u pravnoj snazi Konvencije, odnosno u obavezi usklađivanja domaće zakonodavstva s mjerama iz Konvencije i uvođenja elemenata iz Konvencije u školstvo. Jasnu ili određenu definiciju rodne ideologije sami akteri nisu ponudili. U medijima su se mogla pročitati različita tumačenja rodne ideologije – radikalna feministička ideologija koja od muškarca stvara ideološkog neprijatelja preko ideje rodno uvjetovanog nasilja; ideologija koja promovira disocijaciju rodnog identiteta od biološkog spola; ideologija jer rod promatra isključivo kao društveni konstrukt; ideologija koja za cilj ima uništiti tradicionalnu obitelj;

ideologija koja za cilj ima uništiti naciju i parlamentarnu demokraciju; ideologija koja promovira ideju čovjeka kao neutralnog bića.¹³

4.2 Analitički koncept diskursa o rodnoj ideologiji

U prethodnom je poglavlju prikazano kako se konstruirao diskurs o rodnoj ideologiji. Prikazan je kao ono što Gee (1999) naziva diskurs (d) unutar većeg i dominantnog diskursa (D) zasnovanog na liberalnim vrijednostima. Pod pretpostavkom da je taj liberalni Diskurs oslabio i da se otvorio prostor za hegemonijsku borbu o dominantnim vrijednostima u društvu, kao akteri te diskurzivne borbe istovremeno se pojavljuju i organizacije i pojedinci; politika i mediji; akademija i Crkva. Ovi parovi ne označavaju polarizaciju ili pozicije unutar hegemonijske borbe. Pozicije su određene vrijednosnim okvirom, pa je tako liberalni prostor politike, medija ili akademije u hegemonijskoj borbi s konzervativnim prostorom istih tih područja.

Diskurs o rodnoj ideologiji najprije se može koncipirati kao diskurs konzervativnog predznaka u borbi za dominaciju u vrijednosnom ili ideološkom prostoru. Nadalje, ako poredak diskursa zamislimo kako je pojašnjen u teorijskom dijelu ovog rada – kao strukturiranje semiotičke razlike ili poredak pravila koji uređuje odnose između žanrova, diskursa i stilova – iz dosad prikazanog procesa izgradnje diskursa o rodnoj ideologiji slijedi da je diskurs o rodnoj ideologiji populističkog karaktera, u smislu da se poziva na narod i volju naroda, konstruira sukob između političkih elita i naroda te odbacuje ekspertno znanje. Premošćuje granice između različitih društvenih polja – politike, medija, civilnog društva, akademske zajednice i Crkve – na zajedničkoj osnovi odbacivanja dominantnog liberalnog diskursa. U središtu ima ideološku i vrijednosnu osnovu, izraženu kroz *rodnu ideologiju*, koja je rekontekstualizirana unutar diskursa različitih društvenih polja, institucija i organizacija.

4.3 Tekstualna analiza

Fairclough (1992, 2007, 2012) ističe kako je iznimno važno sve razine analize – na tekstualnoj razini te na razinama diskurzivnih i socijalnih praksi – provoditi istodobno. Važno

¹³ Mate Mijić, <https://www.vecernji.hr/premium/istanbulska-konvencija-je-sredstvo-za-rusenje-krscanske-civilizacije-1233645>; Davor Ivo Stier, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/stier-odgovorio-plenkovicu-uvrijedljivo-je-reci-da-ne-razumijemo-istanbulsku-konvenciju/1031698.aspx>; Ivana Maletić, <https://faktograf.hr/2018/03/13/hdz-vjerodostojno-o-istanbulskoj-konvenciji/>; Davor Dijanović; <https://direktno.hr/kolumne/istanbulska-konvencija-dijete-kulturmarksizma-kojemu-cilj-unistenje-tradicionalne-obitelji-103199/>; Lidija Paris; <https://www.bitno.net/vjera/rodna-ideologija-prvo-zeli-unistiti-kategoriju-spola-potom-naciju-parlamentarnu-demokraciju/>; *Istina o Istanbulskoj*; <http://istinaoistanbulskoj.info/neprihvatljivo-u-istanbulskoj-konvenciji>

je ustanoviti međusobne odnose i poveznice različitih razina u procesu stvaranja značenja. Diskurs o rodnoj ideologiji, kako je koncipiran u ovom radu, usmjerava analizu na specifične elemente: ideološki ili vrijednosni okvir, elemente populizma, legitimaciju, pomicanje diskurzivnih granica. U tom svjetlu, tekstualna razina analize (i ostale razine) koju ću prikazati bit će samo u dijelu koji odgovara na postavljena pitanja.

Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti osnovano je 2016. godine, kada je rasprava o Cjelovitoj kurikularnoj reformi još bila aktualna, a za cilj je imalo „razmatranje i predlaganje kurikularnih promjena u hrvatskom školstvu u funkciji razvoja gospodarstva i društva, razmatranje uloge i uključivanja u školstvo temeljnih prirodoslovno-matematičkih i društveno-humanističkih znanja, sudjelovanje u izradi strateških dokumenata o unapređenju i razvoju hrvatskog školstva te razmatranje i predlaganje interdisciplinarnih i integrativnih veza u školskim sadržajima“.¹⁴ Izjava znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti dolazi u trenutku intenzivne rasprave u javnosti o rodnoj ideologiji i sadržaju Istanbulske konvencije, u prosincu 2017. godine. Rasprava u javnosti vođena je u prethodnom razdoblju različitim intenzitetom, ali u drugoj polovici 2017. godine bila je najintenzivnija. Dva su ključna događaja raspravu dovela u središte pozornosti u tom razdoblju, javno savjetovanje o Prijedlogu zakona o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, u ljeto 2017., i ratifikacija Konvencije u Europskom parlamentu u jesen iste godine. Izjava unosi novi moment u diskurs o rodnoj ideologiji vidljiv iz mnoštva različitih reakcija.

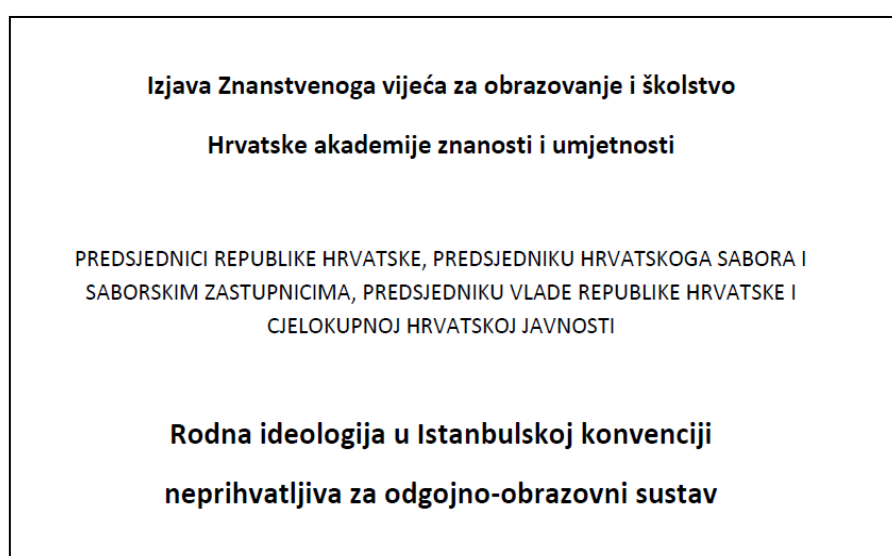
4.3.1 Legitimacija

Sama Izjava je koncipirana kao izjava za javnost i ujedno kao zahtjev prema institucijama države. Već u prvom elementu zaglavlja (slika 2), izjavi autorstva, nalazimo manipulaciju značenja i to kroz pragmatički koncept presupozicije. Autorstvo se pripisuje Znanstvenom vijeću Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti što presuponira da je to a) stav Akademije, b) stav akademika i c) stav svih članova ili većine Vijeća. Uspjeh takve presupozicije vidljiv je u načinu na koji se autorstvo interpretiralo u javnosti: HAZU: Rodna ideologija u Istanbulskoj konvenciji neprihvatljiva za odgojno-obrazovni sustav;¹⁵ Akademcima smeta rodna

¹⁴ Objava za medije povodom osnutka Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo; http://info.hazu.hr/hr/za_medije/za_medije_2016/

¹⁵ Narod.hr; <https://narod.hr/hrvatska/hazu-rodna-ideologija-istanbulskoj-konvenciji-neprihvatljiva-odgojno-obrazovni-sustav>

ideologija i traže da se Istanbulska konvencija ne ratificira¹⁶; HAZU PROTIV ISTANBULSKE: Rodna ideologija je stvar uvoznog fundamentalizma, a ne znanosti¹⁷. Ovakva se manipulacija značenjem pokazala kao dobar strateški alat u legitimaciji pozicije autora, ali i samog diskursa o rodnoj ideologiji. Ono što se presuponiralo na temelju Izjave pokazalo se kao činjenično netočno. Vijeće čini više od 150 članova, od kojih je 13 akademika. Od njih 13, osmorica nisu podržala Izjavu (dvojica protiv, šestorica nisu bila na sjednici kada se raspravljalo o tome). Ostale članove čine stručnjaci iz različitih područja odgoja i obrazovanja, a na sjednici na kojoj se raspravljalo o Izjavi bilo je 60 članova, od čega pet akademika.¹⁸

Slika 2: Zaglavlje *Izjave*

Legitimacija *rodne ideologije* događa se već naslovu na način da se implicira postojanje takve ideologije, a unutar diskurzivne borbe o dominantnim vrijednostima u društvu *neprihvatljivost* iz naslova *Izjavu* smješta unutar diskursa o rodnoj ideologiji koncipiranog u konzervativnim društvenim krugovima.

Legitimacija na razini tekstualne analize promatra se kao jedna od makrostrategija koje se koriste u diskursu. Ovisno o pristupu analizi diskursa tehnike koje se u koriste za legitimaciju, razlikuju se, a uključuju i različite implikature (pa i presupozicije), različite strategije koje uključuju poziv na konsenzus, autoritete, tradiciju, moral ili vrijednosni sustav i

¹⁶ Tportal.hr; <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/akademicima-smeta-rodna-ideologija-i-traze-da-se-istanbulska-konvencija-ne-ratificira-foto-20171228>

¹⁷ Lupiga.com; <https://www.lupiga.com/hiperlink/hazu-protiv-istanbulske-rodna-ideologija-je-stvar-uvoznog-fundamentalizma-a-ne-znanosti>

¹⁸ Forum.tm; <http://www.forum.tm/vijesti/izjava-protiv-istanbulske-konvencije-tko-instrumentalizira-hazu-6324>

pozicioniranje u smislu autoriteta kako bi se publiku uvjerilo u ono što se govori (Vaara, 2014; Vuković, 2014b). Legitimacija na razini cijeloga teksta tako se razvija nastavno na osnovnu presupoziciju da je za autorstvo *Izjave* zaslužna Akademija ili akademici te da je stav izražen u *Izjavi* stav većine Vijeća i to kroz pozicioniranje vidljivo iz govora u prvom licu množine – *slažemo (se); podupiremo, ističemo, ukazujemo; postavljamo*. Odabir da se autorstvo *Izjave* pripiše Vijeću i tako zauzme pozicija autoriteta, a ne da se potpisima legitimira kao stav onih koji su zaista i sudjelovali u formulaciji; odabir da se zatim u tekstu govori u prvom licu množine prikazuju manipulaciju značenja u svrhu boljeg pozicioniranja diskursa o rodnoj ideologiji u odnosu na javnost i političke institucije. Vaara i Tienari (2008) pišu kako se za postizanje opće legitimacije u tekstu često koristi više različitih strategija za postizanje legitimacije, pa u ovome tekstu osim presupozicija i korištenja zamjenica, možemo detektirati i pozivanje na:

tradiciju:

Hrvatski se odgojno-obrazovni sustav temelji na hrvatskoj i srednjoeuropskoj obrazovnoj tradiciji, čime se čuva identitet hrvatskoga naroda, zemlje i kulture;

konsenzus:

Pluralno društvo, kakvo Hrvatska gradi, ne bi preko Hrvatskoga sabora smjelo prihvaćati kontroverzne međunarodne dokumente bez temeljite javne rasprave i suglasja svih relevantnih stručnjaka i društvenih skupina;

autoritet:

U tome se pridružujemo javno iskazanome stavu predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović („Provedite obveze iz Istanbulske konvencije koje nisu prijeporne.“) i ministrice znanosti i obrazovanja Blaženke Divjak u njezinoj izjavi da u obrazovnim ustanovama nema mjesta ideologijama („Tehnologija a ne ideologija“).

4.3.2 Ideološki ili vrijednosni okvir

Iako nam sam naslov govori da se *Izjava* smješta u okvire postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji, koji je u ovom radu konceptualiziran kao vrijednosno obilježen ili ideološki, zanimljive su strategije kojima su se autori vodili. Van Dijk (2006) za analizu ideologije u tekstu kaže da se kao sveobuhvatna strategija može promatrati pozitivna samo-prezentacija i

negativna reprezentacija drugih. Međutim, važni su alati kojima se svoja pozicija prezentira kao istinita, u odnosu na drugu. I ovdje možemo identificirati korištenje presupozicija ili manipulaciju značenjem, zatim korištenje paralelizama te modalnih glagola.

Iako se slažemo s brigom da se zaštite žene i obitelj kao žrtve nasilja, i u tome smislu podupiremo takvu intenciju Istanbulske konvencije, ipak, s obzirom na to da bi ratificiranje Istanbulske konvencije – uključujući i elemente rodne ideologije u njoj – snagom međunarodnoga pravnoga dokumenta nametnulo i uvođenje rodne ideologije u obrazovne sadržaje u Hrvatskoj – osobito ako se uvedu međupredmetni sadržaji kako ih prijedlog kurikulne reforme predviđa – Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo HAZU na sjednici održanoj 11. prosinca 2017., potaknuto i kontroverzama u javnosti, raspravljalo je o implikacijama mogućega ratificiranja Konvencije u Republici Hrvatskoj te je o tome odlučilo poslati ovu izjavu Predsjednici Republike Hrvatske, predsjedniku Hrvatskoga sabora i saborskim zastupnicima, predsjedniku Vlade Republike Hrvatske i cjelokupnoj hrvatskoj javnosti.

Ovaj uvodni odlomak *Izjave* važan je jer sadrži nekoliko elemenata koji ukazuju na jasno ideološko pozicioniranje *Izjave* unutar okvira konzervativnog diskursa o rodnoj ideologiji. Dio teksta u kojemu se spominje *elemente rodne ideologije* vizualno je istaknut i sadržava presupoziciju – a) rodna ideologija postoji i b) poznati su nam elementi rodne ideologije. Kao što je ranije u radu prikazano, rodna ideologija osporavan je termin ne samo unutar liberalnog dijela društva, nego i unutar znanstvenih disciplina koje rod koriste kao analitički koncept. Rodna ideologija središnja je ideja diskursa koji se konstruirao unutar konzervativnih krugova, ali elementi te ideologije nisu baš jasno razrađeni niti unutar tog diskursa. Ako i uvažimo da su gradivni elementi tog diskursa rod i rodno utemeljeno nasilje, ideološki učinci ili linija od koje protagonisti diskursa o rodnoj ideologiji dolaze od roda, rodne ravnopravnosti ili rodno utemeljenog nasilja do, recimo, uništenja kršćanske civilizacije¹⁹ nije baš jasna. Autori i u daljnjem tekstu *Izjave* impliciraju jasno značenje ili „zajedničko znanje“ o rodnoj ideologiji: *isto je tako razvidno da se dijelovi Konvencije temelje na rodnoj ideologiji*; a zatim ga oblikuju u skladu s pripisanim značenjima unutar postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji: *Istanbulskom konvencijom djeci i mladima nametnuo bi se „rodno neutralan“ odgoj.*

¹⁹ Mate Mijić; <https://www.vecernji.hr/premium/istanbulska-konvencija-je-sredstvo-za-rusenje-krscanske-civilizacije-1233645>

Drugo, uvodna rečenica gore citiranog odlomka, kojom se problem nasilja nad ženama – kao konkretan problem, s konkretnim učincima – stavlja u drugi plan u odnosu na vrijednosnu komponentu, određuje upravo *Izjavu* kao ideološki obilježenu.

Treći važan ideološki element u ovom uvodnom odlomku, način na koji se konstruiraju „oni“ kao grupa ili neprijatelj, jest implikatura koja se naziva „tehnika šlepanja“, a očituje se kada se u okviru određene teme „*prošlepa* i skrivena propaganda koja naizgled samo ima veze s temom, ali je u stvari usmjerena u potpuno drugom pravcu“ (Vuković, 2014b: 227). Ovu tehniku možemo prepoznati u dijelu odlomka koji se odnosi na kurikularnu reformu, a u kojemu se govori da bi se ratifikacijom Istanbulske konvencije nametnulo uvođenje rodne ideologije u obrazovne sadržaje *osobito ako se uvedu međupredmetni sadržaji kako ih prijedlog kurikulne reforme predviđa*. Iako je navedeni citat na prvi pogled povezan s temom, povezivanjem Istanbulske konvencije, rodne ideologije i kurikularne reforme kao predmeta interesa Vijeća koristi se prilika za napad i na reformu (ili autore reforme), a povezivanje s nečim negativno određenim i ovome drugome implicira negativnost. Ova strategija klasična je negativna reprezentacija drugog, a rezultirala je snažnim reakcijama u javnosti te posljedično ograđivanjem Akademije od *Izjave*.²⁰

Modalnost je još jedan element kojim se može prikazati jasno pozicioniranje autora unutar postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji. Modalnost izražava stav prema prezentiranom ili uvjerenost u ono što se prezentira. Osim uvjerenosti, u literaturi se kao kategorije modalnosti spominju i predvidljivost, poželjnost, obligacija, dopuštenje. Lillian (2008) piše kako su za analizu moći u diskursu posebno važne kategorije obligacije i dopuštenja. Korištenje modalnih riječi visokog intenziteta ostavlja dojam izrazite sigurnosti u ono što se govori, odnosno govornik se stavlja u poziciju moći.

*Ukazujemo da školska izobrazba o pozicijama žena i muškaraca u društvu **ne smije** biti usmjerena na negiranje muško-ženskih spolnih i svih drugih posljedičnih razlika jer su one biološki, evolucijski, anatomski i funkcionalno zadane. Također, cilj izobrazbe **ne smije** biti ni nametanje shvaćanja da između muškaraca i žena nema svih onih razlika koje proistječu iz njihove biološke i evolucijske različitosti, a što je sadržano u rodnoj ideologiji u ideji da dijete samo bira svoj rod. Suprotno tome, cilj izobrazbe **mora** biti osvješćivanje djece i mladih o razlikama muškaraca i žena i o nužnosti da te razlike ne smiju služiti kao osnova za društvenu diskriminaciju.*

²⁰ Večernji list; <https://www.vecernji.hr/vijesti/boris-jokic-zvonko-kusic-hazu-istanbulska-konvencija-1216734>

Modalnost je u ovom odlomku izražena kroz korištenje modalni glagola *smjeti* i *morati* i izražava visok stupanj asertivnosti, odnosno sigurnosti u vlastitu poziciju. Iz konstruiranog autoriteta Akademije, autori se stavljaju u poziciju moći kada govore što *ne smije* i što *mora biti cilj izobrazbe*. Drugo, ono na što se *ne smije* odnosi jest *negiranje muško-ženskih spolnih i svih drugih posljedičnih razlika* ili *negiranje svih onih razlika koje proistječu iz njihove biološke i evolucijske različitosti* čime se implicira da su sve društveno obilježene razlike *zadane*. U istom primjeru imamo retoričku figuru paralelizma (*ne smije/ne smije; svih posljedičnih razlika/svih drugih razlika*) čija funkcija u diskursu je uvjeravanje publike u istinitost vlastite pozicije (van Dijk, 1997). Postavljanjem u poziciju autoriteta, implikacijom da su sve razlike između muškaraca i žena biološki zadane te korištenjem retoričke figure paralelizma kojoj je svrha uvjeravanje u istinitost vlastite pozicije, autori se jasno ideološki pozicioniraju unutar postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji.

4.3.3 Elementi populizma u Izjavi

Populističko „mi“ uvijek je konstruirano u opoziciji s „onima gore“ i „drugima“. „Mi“ se reprezentira kao zastupnik naroda ili malog čovjeka, dok s druge strane ostaju elite i „drugi“ za koje se jednako bliska veza podrazumijeva (Mayer et al., 2014). Elementi populizma koji su sastavni dio diskursa o rodnoj ideologiji u trenutku kada dolazi *Izjava* odnose se na „mi“ koji je konstruiran vrijednosno (kršćanska tradicija, tradicionalna obitelj), „oni gore“ su konstruirani kao nadnacionalne institucije i političari, „drugi“ su konstruirani kao liberalne ideološke grupacije (feministkinje, lijevo i liberalno civilno društvo). Antagonistički odnos među njima uspostavljen je kroz osnovnu ideju *nametanja rodne ideologije* od elita i „drugih“. Ta se sintagma unutar diskursa o rodnoj ideologiji širila kroz različite žanrove i diskurse (u političkim govorima ili novinskim tekstovima; od znanstvenika, aktivista ili svećenika) te se kao element intertekstualnosti/interdiskurzivnosti može detektirati i u tekstu *Izjave*:

snagom međunarodnoga pravnoga dokumenta nametnulo i uvođenje rodne ideologije u obrazovne sadržaje u Hrvatskoj; Istanbulskom konvencijom djeci i mladima nametnuo bi se „rodno neutralan“ odgoj; cilj izobrazbe ne smije biti ni nametanje shvaćanja da između muškaraca i žena nema svih onih razlika koje proistječu iz njihove biološke i evolucijske različitosti.

Budući da je polarizacija mi/oni sastavni dio analize ideološke pozicije u diskursu, odnosno da je teško razdvojiti elemente desnog populizma od konzervativnog vrijednosnog okvira u

diskursu, u analizi je već prikazano kako je *Izjava* donijela inovativni trenutak u definiranju „drugih“ kroz uvođenje ideje o kurikularnoj reformi kao nečega što stoji na suprotnom polu od „nas“, a uz „njih gore“ koji nameću rodnu ideologiju. Kao što je ranije prikazano, elementi kurikularne reforme bili su mobilizacijski faktor oko kojega se konzervativna koalicija u prošlosti okupila i djelovala, a reforma je ujedno razlog zbog kojega je Vijeće formirano. Potez u kojemu se u *Izjavi* autori ili podupiratelji kurikularne reforme uvode kao „drugi“ zapravo govori o učvršćivanju ranije utvrđenih antagonističkih pozicija.

Pozivanje na tradiciju i nacionalni identitet također je jedan od elemenata desnog populizma. Važan je za izgradnju okvira unutar kojega smo „mi“ i za određivanje granice prema vanjskoj grupi. Wodak (2015) piše kako je jedna od značajki desnog populizma konstruiranje straha, povezanog sa stvarnim ili izmišljenim opasnostima, i ukazivanje na neku vrstu žrtvenog janjeta koje je prijetnja ili čini štetu društvu. U tom je smislu važan „mi“ okvir koji se konstruira i koji je u opasnosti: *Hrvatski se odgojno-obrazovni sustav temelji na hrvatskoj i srednjoeuropskoj obrazovnoj tradiciji, čime se čuva identitet hrvatskoga naroda, zemlje i kulture (...)*. U ovom se citatu implicira da Istanbulska konvencija („oni gore“) predstavlja opasnost ili da je pogubna za *identitet hrvatskog naroda, zemlje i kulture* („mi“). Autori dalje kao one koji su u opasnosti od Konvencije/rodne ideologije i u čije ime govore identificiraju djecu, mlade i roditelje: *trebaju biti prihvatljivi za svih pola milijuna djece i mladih u obrazovnome sustavu te njihove roditelje; Istanbulskom konvencijom djeci i mladima nametnuo bi se; Rodna ideologija stoga predstavlja opasnost i za zdrav i prirodan razvitak djece i mladih*

Korištenje *obilježenih riječi* poput djeca i mladi također je vidljivo u ovim citatima. Važne su jer u diskursu imaju funkciju izazivanja emocionalne reakcije, budući da osim svog osnovnog značenja sa sobom nose i izrazito pozitivne ili negativne konotacije (Vuković, 2014b). Ljudi su „slabi“ na djecu i mlade, pa se usmjeravanje pažnje na „štetu“ koju bi Istanbulska konvencija donijela djeci i mladima čini kao dobra strategija u izazivanju emocionalne reakcije u javnosti, što je opet obilježje manipulativnog diskursa unutar ideje konstruiranja straha.

Opasnost koja je konstruirana u diskursu, a koja je ključni element politika straha (Wodak, 2015), u *Izjavi* je izražena kroz ideje: *Istanbulskom konvencijom djeci i mladima nametnuo bi se „rodno neutralan“ odgoj; očito da se u Istanbulskoj konvenciji žele plasirati znanstveno nedokazane teze o rodnom i spolnom ustroju čovjeka; Rodna ideologija stoga*

predstavlja **opasnost i za zdrav i prirodan razvitak djece i mladih zbog nesagledivih posljedica** koje mogu proizići iz njezine implementacije u školske kurikule.

Rodno neutralan odgoj pojavljuje se kao element interdiskurzivnosti koji je u *Izjavu* donio već pridano značenje unutar diskursa o rodnoj ideologiji. Kao što je ranije prikazano, ideje kojima se rodno neutralan odgoj oprimjerivao imale su za svrhu stvaranje moralne panike i atmosfere straha, a autori *Izjave* opredjeljivanjem za preuzimanje takvog diskursa odlučili su zanemariti priloge stručnjaka koji su govorili da Konvencija ne sadržava takvu ideju u svom sadržaju. *Plasiranje znanstveno nedokazane teze* u sebi sadržava ideju podvale i prevare, od „onih gore“ u ime nečijih „drugih“ interesa, čime se opet jasno određuju pozicije unutar antagonističke podjele uloga u populističkom diskursu. *Nesagledive posljedice* impliciraju ozbiljnu opasnost za „nas“, ali su ujedno i obilježje nejasnog jezika, budući da nemaju jasno referentno značenje, odnosno nema kriterija za uspoređivanje i mjerenje. Iz toga možemo zaključiti da je osnovna ideja autora bila konstruirati atmosferu straha oko neke zamišljene opasnosti, a ne informirati primaoca poruke o konkretnim posljedicama. Isti slučaj smo imali i kod *svih drugih* i *svih onih* (razlika) koje su ranije u analizi prikazane. Takvi izrazi obilježje su ograničenog koda, odnosno nejasnog izražavanja koje primaocu poruke otežava razumijevanje, a koriste se u situacijama kada cilj pisca ili govornika i nije pružiti potpunu informaciju (Vuković, 2014b).

Ukazivanje na žrtveno janje, ili krivca u kojega možemo uprijeti prstom za opasnosti koje nam prijete, u tekstu se najbolje može prepoznati iz sljedećeg odlomka:

*Pluralno društvo, kakvo Hrvatska gradi, ne bi preko Hrvatskoga sabora smjelo prihvaćati kontroverzne međunarodne dokumente bez temeljite javne rasprave i suglasja svih relevantnih stručnjaka i društvenih skupina. A rodna ideologija u podtekstu Istanbulske konvencije nije dovoljno kritički javno analizirana te su njezine moguće posljedice široj javnosti, a posebno roditeljima i učiteljima, nedovoljno poznate. Stoga postavljamo pitanje: **Tko želi zaobići roditelje i njihovo pravo na (izbor) odgoj(a) svoga djeteta?***

U prvom se dijelu pažnja skreće na *Hrvatski sabor* i u kontrastnoj poziciji *kontroverzne međunarodne dokumente*. To jest, implicira se da bi *Hrvatski sabor* trebao misliti na „naše“, hrvatske interese, koji očitito nisu zastupljeni u *kontroverznom međunarodnom dokumentu*. Pridjev *međunarodni* na različitim mjestima u tekstu (*međunarodnoga pravnoga dokumenta; međunarodni pravni ugovor; kontroverzne međunarodne dokumente*) ispunjava svrhu

ukazivanja na „one gore“ koji nameću nešto protivno „našim“ interesima. Pitanje koje dolazi na kraju odlomka jasno implicira da postoji netko tko želi roditeljima oduzeti pravo na odgoj, konstruirajući tako u isto vrijeme opasnost za „obične“ ljude i upirući prstom u ranije spomenuti *međunarodni dokument*, ali i u odgovornost *Hrvatskog sabora* da tako nešto spriječi.

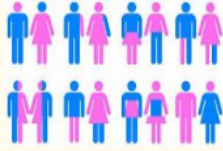
4.4 Pomicanje diskurzivnih granica

Kao što je ranije rečeno, nemoguće je sasvim odvojiti tekstualnu od interpretativne analize, tako da je unutar tekstualne analize djelomično razjašnjeno na koji način su se elementi postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji rekontekstualizirali unutar *Izjave*. U tekstu su vidljivi elementi ranije uspostavljenog desnog populističkog diskursa – konstruirala se opasnost za djecu, mlade i roditelje, ukazalo se na neusklađenost s nacionalnim identitetom i kulturom, prokazala su se međunarodna tijela i političari kao „oni gore“, a ideja rodne ideologije dodatno se legitimirala.

Takvom se strategijom utjecalo na pomicanje diskurzivnih granica dublje u područje znanosti i obrazovanja gdje se sada otvorio veći prostor za borbu oko dominantnih vrijednosti. Ključna su pitanja: na je koji način diskurs legitimiran autoritetom Akademije utjecao na odnose moći unutar diskurzivne borbe; je li utjecao na proširenje koalicije; je li se rekontekstualizirao dalje u novim institucijama ili poljima; je li se operacionalizirao u širim društvenim praksama?

Građanska inicijativa „Istina o Istanbulskoj“ osnovana je u listopadu 2017. s ciljem **upoznavanja hrvatske javnosti s pravim sadržajem i realnim posljedicama Istanbulske konvencije**. Pozvala je hrvatske građane, građanske udruge i političke stranke da joj se pridruže, kako bi zajedno širili istinu o Istanbulskoj konvenciji i tako spriječili ratifikaciju tog dokumenta koji je većini hrvatskih građana neprihvatljiv. Priopćenje s predstavljanja inicijative 20. listopada 2017. je [ovdje](#).

- Inicijativa *Istina o Istanbulskoj* **oštro osuđuje svako nasilje** nad ženama i svako nasilje u obitelji, i zalaže se za što bolja zakonska rješenja u tom području i za njihovu učinkovitu provedbu.
- Inicijativa se, međutim, **protivi ratifikaciji Istanbulske konvencije** jer ona zloupotrebljava borbu protiv nasilja da bi uvela rodnu ideologiju u zakonodavstvo RH, u hrvatsko školstvo i medije.
- Inicijativa želi ukazati na to da bi prihvaćanje Istanbulske konvencije, međunarodnog ugovora čiji je status pravno jači od hrvatskih zakona, **ugrozilo vrijednosti koje temeljno određuju hrvatski narod** i samim time narušilo hrvatski nacionalni, kulturni i vrijednosni identitet.
- Inicijativa vjeruje da u Hrvatskoj, što se tiče osude nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, **postoji konzensus svih društveno političkih čimbenika**, te smatra da bi trebalo stvarati i ratificirati samo takve dokumente koji bi bili opće prihvaćeni, a time i učinkoviti, a ne dokumente poput Istanbulske konvencije koji pod krinkom borbe protiv nasilja nad ženama podmeću borbu protiv tradicionalnih kulturnih i obiteljskih vrijednosti.
- Inicijativa želi upozoriti javnost da Istanbulska konvencija traži od država potpisnica **iskorjenjivanje i borbu protiv svih „društvenih stereotipova“**, onih negativnih ali i onih pozitivnih, poput braka i klasičnih roditeljskih i obiteljskih odnosa. Na meti tog agresivnog i isključivog dokumenta tako će biti vrijednosti braka i obitelji.
- Članovi Inicijative su, kao građani ali i kao roditelji, **najviše zabrinuti za djecu i mlade u Hrvatskoj** na koje bi primjena Istanbulske konvencije mogla imati najpogubniji učinak. Ona, naime, zahtijeva i propisuje nametanje neznanstvene i štetne rodne ideologije u sve segmente društva, osobito u **obrazovanje i medije**.
- Roditeljima bi, prema zahtjevima Konvencije, bilo **onemogućeno slobodno odlučivati o odgoju svoje djece**, u skladu s njihovim odgojnim vrijednostima i uvjerenjima.

Slika 3: Opis građanske inicijative *Istina o Istanbulskoj*

Na razini diskurzivnih praksi ili načina na koje se postojeći diskursi i žanrovi ocrtavaju u *tekstu Izjave*, posebno je zanimljiva slika 3. Ako diskurse promatramo s obzirom na različite pozicije i perspektive aktera (Fairclough, 2012), onda možemo reći da je unutar Izjave Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti diskurs građanske inicijative *Istina o Istanbulskoj* u potpunosti rekontekstualiziran. Odbijanje ratifikacije Konvencije zbog „podmetanja“ i „nametanja“ rodne ideologije, uz poziv na bolja domaća zakonska rješenja u borbi protiv nasilja nad ženama, upozoravanje na opasnosti za nacionalni i kulturni identitet, zabrinutost za djecu i mlade ili za slobodu odgoja te ukazivanje na neznanstvenost rodne ideologije pronalazimo i u tekstu Izjave. U smislu unošenja novih elemenata u ranije konstruiran diskurs o rodnoj ideologiji, Izjava nije učinila mnogo, ali je učinila u smislu pozicioniranja unutar odnosa moći i u smislu pomicanja diskurzivnih granica. Novi moment koji je Izjava unijela u diskurs o rodnoj ideologiji jest percepcija da je najviša znanstvena institucija u državi legitimirala stajalište konzervativne koalicije u odnosu prema Istanbulskoj konvenciji. Diskurzivna se granica pomaknula, aktivistički diskurs građanske inicijative izjednačio se s diskursom znanstvenog vijeća Akademije. Rodna ideologija tako više nije bila stvarna samo za konzervativne udruge, Crkvu ili pojedine konzervativne

političare, sada je i Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo najviše znanstvene institucije u državi reklo da je prijetnja stvarna, da su te konzervativne udruge i pojedinci cijelo vrijeme bili u pravu i to u potpunosti. Iako ne možemo govoriti o aproprijaciji izvanjskog diskursa unutar diskursa Akademije kao institucije, budući da je prikazano kako je legitimitet Akademije zasnovan na manipulaciji, diskurzivna granica se svejedno pomaknula, oslobađajući prostor za daljnju diskurzivnu borbu i za nove partnere u koaliciji. Pred samu ratifikaciju Konvencije, u travnju 2018. godine, u raspravu se uključuje Matica hrvatska s pozivom na odgodu ratifikacije i naglaskom da je „jedina stručna znanstvena analiza koju su učinili akademici HAZU-a izrazito negativna“²¹. Matica s ovim službenim priopćenjem izlazi mjesec dana nakon što je javnosti postalo poznato da je predsjednik Vijeća dao ostavku i da je Predsjedništvo Akademije donijelo odluku kako znanstvena vijeća ili njihovi članovi više ne mogu javno istupati bez dozvole Predsjedništva „radi izbjegavanja ostavljanja mogućeg pogrešnog dojma u javnosti o stajalištima HAZU“.²² Matica hrvatska tako uoči same ratifikacije legitimira Izjavu na način da je predstavlja kao „jedinu stručnu i znanstvenu analizu“ i to u autorstvu „akademika HAZU“, bez obzira na službeni stav Akademije, ali istodobno i unutar diskursa Matice kao institucije legitimira diskurs o rodnoj ideologiji.

4.4.1 Znanost i obrazovanje

Najvažnije društvena područja u koja se, zahvaljujući Izjavi i unutar diskurzivne borbe o dominantnim vrijednostima, diskurs o rodnoj ideologiji uspio snažnije probiti jesu područja znanosti i obrazovanja. Područje znanosti „zauzeto“ je raspravom o znanstvenosti u koju su se uključile obje antagonizirane strane. Argument znanstvenosti korišten je unutar prvotnog diskursa o rodnoj ideologiji (*slika 1 i slika 3*) kada se naizmjenice govorilo o neznanstvenosti *rodne ideologije* i *rodne teorije*. To naizmjenično korištenje ideje *rodne ideologije* s terminom *rodne teorije* (Kuhar i Zobec, 2017) za svrhu je imalo ukazati na ideološku obilježnost rodnih teorija, a dodatno povezivanje rodnih teorija s pridjevom *neznanstvene* pomaknulo je diskurzivnu granicu na dva načina. Najprije se područje borbe za dominantne vrijednosti proširilo i na akademski prostor, i to tako da se čitavo znanstveno polje rodnih studija dovelo u pitanje, a onda se i rasprava o znanstvenoj utemeljenosti/neutemeljenosti izmaknula iz prostora znanstvenog diskursa, u prostor aktivističkog i populističkog diskursa gdje se *neznanstvenost* povezala s prijetnjom ideji tradicionalne obitelji i društva. Protagonisti

²¹ Narod.hr; <https://narod.hr/hrvatska/matica-hrvatska-jedina-strucna-znanstvena-analiza-istanbulskoj-konvenciji-izrazito-negativna-spram-nje>

²² Forum.tm; <http://www.forum.tm/vijesti/ostavka-paara-korak-prema-raspadu-znanstvenog-vijeca-hazu-6491>

diskursa o rodnoj ideologiji argument neznanstvenosti temeljili su na zaključcima proizašlim iz razumijevanja rodne ideologije unutar Katoličke crkve i s njom povezanih organizacija i institucija. Na portalu narod.hr tako je objavljen tekst pod naslovom Znanstveno o neznanstvenosti rodne ideologije²³ u kojemu se poziva na rad dvojice autora, objavljen u teološkom časopisu Crkva u svijetu, pod naslovom (Ne)znanstvenost rodne teorije. I dok pisanje pojedinih autora ili konzervativnih portala o znanstvenosti rodni teorija u javnosti nije nužno bilo vidljivo i prepoznato u većim razmjerima, Izjava znanstvenog vijeća Akademije putem *mainstream* medija i uz pomoć legitimiteta institucije, kroz svoju rekontekstualizaciju neznanstvenosti (*očito da se u Istanbulskoj konvenciji žele plasirati znanstveno nedokazane teze o rodnom i spolnom ustroju čovjeka*), direktno je utjecala na odnose moći unutar šireg diskursa o dominantnim vrijednostima, a unutar kojega se područje znanosti identificiralo kao važno područje borbe. Ulazak u prostor znanosti preko legitimacije rodne ideologije izazvao je oštre reakcije javnosti, ali i pojedinih struka strukovnih znanstvenih udruženja. Četrdeset dvoje psihologinja i psihologa u svom priopćenju za javnost autore Izjave proziva za „nepoznavanje znanstvenih pojmova“ istodobno se pozivajući na stručnost i „znanstveno utemeljene informacije“²⁴, dok predsjedništvo Hrvatskog sociološkog društva i sekcija Žena i društvo ocjenjuje da se u Izjavi „zlonamjerno osporava i banalizira jedan od temeljnih pojmova u društveno-humanističkim znanostima“ te poziva da se zaustavi „manipulaciju pojmovnim aparatima pojedinih znanstvenih polja“.²⁵ Područje znanosti i moć da se nešto ocijeni kao znanstveno ili neznanstveno tako je postalo predmetom borbe u kojemu su obje antagonizirane strane onu drugu optuživale za politizaciju i ideologizaciju znanosti.

Zahvaljujući Izjavi diskurs o rodnoj ideologiji nije dublje ušao samo u područje znanosti, boreći se za moć da se nešto odredi kao znanstveno ili neznanstveno, nego i u područje obrazovanja, boreći se za dominaciju da se odredi što je cilj obrazovanja i, shodno tome, koji su sadržaji u obrazovanju poželjni. Fokus na dimenziju obrazovanja ne može se nazvati inovacijom Izjave u diskursu o rodnoj ideologiji, budući da su protagonisti i ranije ukazivali na opasnosti koje rodna ideologija donosi za sustav obrazovanja (*slika 4*). Ta se usredotočenost najprije može promatrati kao element interdiskurzivnosti i osnovni legitimacijski argument za ulazak Vijeća u javnu raspravu o rodnoj ideologiji u Istanbulskoj

²³ Narod.hr; <https://narod.hr/kultura/znanstveno-o-neznanstvenosti-rodne-ideologije>

²⁴ Forum.tm; <http://www.forum.tm/vijesti/istanbulska-konvencija-rod-definira-u-skladu-sa-znanosc-psihologije-6374>

²⁵ Srednja.hr; <https://www.srednja.hr/novosti/hrvatska/sociolozi-burno-reagirali-zbog-izjave-hazu-a-istanbulskoj-konvenciji-procitajte-sto-kazu/>

konvenciji. Međutim, osvajanje područja obrazovanja unutar diskurzivne borbe strateški je iznimno važno jer se obrazovanje tiče gotovo svakog građanina, a konstruirani autoritet Vijeća tako je ponovno iskorišten za pomicanje diskurzivnih granica. Sada su se protagonisti diskursa o rodnoj ideologiji mogli pozivati na opasnost detektiranu od znanstvenog vijeća Akademije i to opasnost za „pola milijuna djece i mladih (...) i njihove roditelje“. Izjava dakle nije uvela element obrazovanja u diskurs o rodnoj ideologiji, ali je legitimirala područje obrazovanja kao najvažnije ili jedno od najvažnijih područja u borbi za dominantne vrijednosti u društvu.

5. DISKUSIJA

U ovom dijelu rada ključno je sažeti doprinose Izjave u diskursu o rodnoj ideologiji i pokušati detektirati konkretne posljedice ili utjecaj koji je Izjava imala na socijalne prakse. Tekstualna analiza pokazala je kako se ključna strategija autora Izjave svela na konstruiranje stručnog i znanstvenog autoriteta unutar diskursa o rodnoj ideologiji. Izjava je istovremeno idejno i vrijednosno rekontekstualizirala postojeći diskurs o rodnoj ideologiji, ali je konstruiranim autoritetom Akademije pomaknula diskurzivne granice i omogućila dublji ulazak diskursa o rodnoj ideologiji dublje u područje znanosti i obrazovanja. Konkretne posljedice Izjave vidljive su u pozivu organizatora prosvjeda na autoritet Izjave HAZU u najavi zagrebačkog prosvjeda protiv Istanbulske konvencije, ali i u Interpretativnoj izjavi Vlade Republike Hrvatske, u kojoj je diskurs o rodnoj ideologiji i operacionaliziran u službenoj izjavi priloženoj uz Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

U tekstualnoj analizi prikazan je proces legitimacije koji se odvijao na dvije razine; na jednoj razini se kroz manipulaciju značenjem konstruirao stručni i znanstveni autoritet unutar diskursa o rodnoj ideologiji, dok se na drugoj razini legitimirala vrijednosna osnova samog diskursa o rodnoj ideologiji. Taj je konstruirani stručni i znanstveni autoritet omogućio snažniji prodor diskursa o rodnoj ideologiji u područja znanosti i obrazovanja, koja su postala legitiman prostor borbe za dominantne vrijednosti u društvu. Strategija manipulativne izgradnje autoriteta Akademije pokazala se isplativom. S jedne strane šira je javnost, uključujući i medije, Izjavu percipirala kao stav i mišljenje Akademije, a s druge strane, taj je prodor naknadno omogućio i širenje koalicije vidljivo iz priopćenja Matice hrvatske u kojemu se poziva na stručnu i znanstvenu analizu akademika. Snažniji prodor diskursa o rodnoj

ideologiji u područja percipirana kao prostore stručnog i znanstvenog diskursa izazvao je oštre reakcije i uključenje strukovnih znanstvenih udruženja u samu diskurzivnu borbu. Naknadno se i Akademija ogradila te su javnosti postali dostupni podatci o stvarnom sastavu Vijeća, ulozi akademika unutar njega, kao i o sastavu članstva koje je donijelo Izjavu, međutim utjecaj koji je takva strategija druge antagonizirane strane postigla bio je samo djelomičan. U javnosti se Izjava i dalje percipirala kao stav Akademije, a različiti nositelji diskursa o rodnoj ideologiji Izjavu su mjesecima nakon njenog donošenja i nakon ograđivanja Akademije od njezina sadržaja legitimirali kao stav HAZU. Organizatori prosvjeda protiv ratifikacije Istanbulske konvencije tako su se u službenoj najavi prosvjeda pozvali na „Vijeće HAZU“,²⁶ a Informativna katolička agencija prenijela je, uoči same ratifikacije, priopćenje nadbiskupa Želimira Puljića u kojemu je, u pogledu Interpretativne izjave, pozdravio „namjeru premijera Plenkovića da uvaži brojne prigovore građana, udruga, HAZU-a, HBK i dr. na ratifikaciju Istanbulske konvencije“.²⁷ Ovi primjeri, uz ranije spomenuti primjer Matice hrvatske, ukazuju na važnost momenta koji je Izjava donijela u diskurs o rodnoj ideologiji.

Druga razina legitimacije koju je Izjava ostvarila jest legitimacija rodne ideologije. U Izjavi je, kako je u analizi prikazano, u potpunosti rekontekstualiziran vrijednosni diskurs nastao u konzervativnim društvenim krugovima, čime se postigao osjećaj stvarne opasnosti koju donosi ratifikacija Istanbulske konvencije. Opasnost je konstruirana kao opasnost za „našu“ djecu i mlade, koja dolazi od međunarodnih organizacija, a čiju za čiju provedbu su zaduženi političari. Ukoliko do provedbe dođe, ona će ići protiv prirodnog razvitka djece, tradicije i identiteta hrvatskog naroda. Takvom je argumentacijom *Izjava* dobila i populistički karakter ranije uspostavljenog diskursa o rodnoj ideologiji, čime je postignuta potpuna rekontekstualizacija postojećeg diskursa. Kako Fairclough (2012) rekontekstualizaciju definira i kao aproprijaciju izvanjskog diskursa kada je to u skladu s interesima samih aktera, u ovom se slučaju taj interes može definirati kao potreba stručne i znanstvene legitimacije rodne ideologije, koja je dotada iz stručnih i znanstvenih krugova odbacivana kao nepostojeća, te širenje prostora diskurzivne borbe na područja znanosti i obrazovanja, gdje se u prvom redu u pitanje dovode rodne teorije i rodni studiji, a posljedično i svi „rodno obilježeni“ sadržaji u obrazovanju. Područje obrazovanja dodatno je strateški važno jer konstruiranje opasnosti od rodne ideologije u području obrazovanja čini tu opasnost problemom svih građana. Operacionalizacija diskursa o rodnoj ideologiji nije se dogodila

²⁶ Narod.hr; <https://narod.hr/hrvatska/video-gi-hrvatska-protiv-istanbulske-konvencije-prosvjed-24-ozujka-na-trgu-zrtava-fasizma-u-11-sati>

²⁷ IKA; <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=199177>

samo u mobilizacijskoj snazi pozivanja na autoritet Akademije pri pozivu na prosvjede protiv ratifikacije Konvencije ili u širenju koalicije na nove aktere poput Matice hrvatske, nego i u postvarenju rodne ideologije u službenoj izjavi Vlade priloženoj uz Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Vlada u tekstu Interpretativne izjave navodi da „Republika Hrvatska smatra da odredbe Konvencije ne sadrže obvezu uvođenja rodne ideologije u hrvatski pravni i obrazovni sustav ni obvezu promjene ustavne definicije braka“,²⁸ čime se zapravo uvažava postojanje rodne ideologije. Iako direktni utjecaj *Izjave* unutar diskursa o rodnoj ideologiji na Interpretativnu izjavu Vlade nije moguće utvrditi, ranije navedeni citat iz priopćenja nadbiskupa Puljića jasno povezuje Interpretativnu izjavu s Izjavom Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU.

ZAKLJUČAK

Analizom je prikazano kako se konstruirao diskurs o rodnoj ideologiji, uz pretpostavku da se prostor za razvitak diskursa o rodnoj ideologiji otvorio zbog krize liberalnih vrijednosti i nesnalaženja politike u premošćivanju odnosa i uspostavljanju komunikacije između nadnacionalne i nacionalne razine političkog odlučivanja. Velika je koalicija formirana oko zajedničke ideje protivljenja ratifikaciji Istanbulske konvencije u kojoj su akteri bili protagonisti ranijih akcija usmjerenih protiv liberalnih vrijednosti u javnim politikama i zakonima, ali i nove građanske inicijative osnovane isključivo zbog najave ratifikacije Konvencije, pojedini političari iz stranaka desnice i desnog centra, Katolička crkva, različite konzervativne i kršćanske udruge te udruge branitelja i udovica Domovinskog rata. Diskurs koji se razvio populističkog je karaktera, u smislu da se poziva na narod i volju naroda, konstruira sukob između političkih elita i naroda te odbacuje ekspertno znanje. Premošćuje granice između različitih društvenih polja – politike, medija, civilnog društva, akademske zajednice i Crkve – na zajedničkoj osnovi odbacivanja dominantnog liberalnog diskursa. U središtu ima ideološku i vrijednosnu osnovu, izraženu kroz *rodnu ideologiju*, koja je rekontekstualizirana unutar diskursa različitih društvenih polja, institucija i organizacija. Taj je diskurs konstruiran od širih društvenih praksi poput političkog ustroja i načina donošenja odluka unutar međunarodnih ili nadnacionalnih organizacija, razočaranja u liberalne

²⁸ Interpretativna izjava (str.8) uz Prijedlog zakona o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji;
<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2018/03%20o%C5%BEujak/86%20%20sjednica%20VRH/86%20-%201%20IK.pdf>

vrijednosti ili nemogućnosti povezivanja s njima, ali se ujedno pokazao i kao konstitutivan za šire društvene prakse u smislu daljnjeg jačanja konzervativne koalicije, mobilizacijskog učinka za prosvjedne ili referendumске inicijative, ali i za pravnu stečevinu Hrvatske, u smislu da je službeno prepoznat i integriran u zakonodavstvo kroz Interepretativnu izjavu uz Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

Tekstualna analiza bila je posebno usmjerena na novi moment u diskursu koji je donijela Izjava Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Analiza je pokazala kako se najvažnijom strategijom pokazala legitimacija na dvije razine – legitimacija Izjave kao stručnog i znanstvenog doprinosa raspravi o rodnoj ideologiji i legitimacija postojećeg diskursa o rodnoj ideologiji konstruiranog u konzervativnim društvenim krugovima. Druga važna strategija autora Izjave, a koja proizlazi iz prve, pomicanje je diskurzivnih granica, odnosno dublji ulazak diskursa o rodnoj ideologiji u područje znanosti i obrazovanja. Unutar hegemonijske borbe o dominantnim vrijednostima u društvu područje znanosti i obrazovanja prepoznato je kao najvažnije ili jedno od najvažnijih područja borbe za dominaciju. Pitanja znanstvenosti i neznanstvenosti tako Izjavom nisu povezana s idejom rodne ideologije, s kojom ta pitanja povezuje druga antagonizirana strana utjelovljena u liberalnom dijelu društva, ali i u disciplinama koje se znanstveno bave rodom, već s rodnim teorijama, rodnim studijima i sa samim konceptom roda. Izjava je time ušla u područje znanosti i znanstvenog diskursa dovodeći u pitanje teorije i čitava znanstvena polja i to kroz potpunu rekontekstualizaciju desnog populističkog diskursa o rodnoj ideologiji. Područje obrazovanja prepoznato je kao strateški važno jer se opasnost povezana s obrazovanjem odnosi na gotovo svakoga u društvu, pa se opasnost u Izjavi i konstruirala kao opasnost za našu djecu i mlade, s jasnim pozicioniranjem u vrijednosnom smislu kroz argumentaciju što *ne smije*, a što *mora* biti cilj obrazovanja. Izjava je u tom smislu preuzela i populistički karakter diskursa o rodnoj ideologiji, stavljajući se u poziciju branitelja narodnih interesa, shvaćajući narod kao vrijednosno homogenu skupinu. Uspjeh koji je Izjava postigla ili doprinos koji je ostvarila unutar diskursa o rodnoj ideologiji svodi se na razumijevanje Izjave kao stručnog i znanstvenog doprinosa koji je, u jednom dijelu, utjecao na proširenje postojeće koalicije, a u drugom na znanstvenu i stručnu legitimaciju diskursa o rodnoj ideologiji. To se dogodilo usprkos konstruiranju takvog autoriteta kroz manipulaciju. Za događaje koji su uslijedili, poput prosvjeda protiv ratifikacije Istanbulske

konvencije ili inicijative za prikupljanje potpisa za referendum, unutar diskursa o rodnoj ideologiji moment koji je donijela Izjava postao je nezaobilazan.

Budući da kritički pristupi u analizi diskursa podrazumijevaju i percepciju određene društvene nepravde koja se kroz diskurs konstituira, a da takav pristup uvijek uključuje i pristranost u prepoznavanju nečega kao društvene nepravde, važno je jasno se odrediti. Nepravda koju sam percipirala, a koja je izražena u dijelu rada koji govori o motivaciji za istraživanje, svodi se na zanemarivanje ili guranje u drugi plan konkretnog društvenog problema u Hrvatskoj, a to je nasilje nad ženama i nasilje u obitelji. Diskursom o rodnoj ideologiji vrijednosna i ideološka pitanja postala su pitanja od prvorazredne važnosti u javnosti, a ovom se analizom pokušalo prikazati kojim su se alatima, tehnikama ili strategijama akteri u diskursu koristili kako bi to postigli. Provođenje same analize bilo je zahtjevno u smislu da je konstantno bilo potrebno preispitivati vlastitu ideološku poziciju, ali taj sam problem pokušala neutralizirati korištenjem već utvrđenih analitičkih koncepata i tehnika analize. Ono što ova analiza nije detaljno obradila jest potencijalna odgovornost političkih stranaka za razvoj diskursa o rodnoj ideologiji zbog lošeg komuniciranja politika koje dolaze s nadnacionalne razine i time ostavljanja prostora za populističko kreiranje atmosfere straha i opasnosti. Vrijedilo bi u budućnosti dodatno analizirati povezanost koju građani osjećaju s liberalnim idejama jednakosti i ravnopravnosti i važnost koju informiranje i edukacija imaju na najširoj razini za prihvaćanje politika koje se percipiraju kao vrijednosno obilježene.

Popis literature

- Andrews, T. (2012). What is Social Constructionism? *Grounded Theory Review*, Vol. 11, str. 39-46.
- Beauvoir, S. (1949). *The Second Sex*. Vintage Books (e. 2009). New York: Random House.
- Berger, P. i Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Books.
- Bloom, S. (2008). *Violence Against Women and Girls: A Compendium of Monitoring and Evaluation Indicators*. Chapel Hill, N.C.: Carolina Population Center, MEASURE Evaluation.
- Brown, G. i Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London & New York: Routledge.
- Butler, J. (1988). Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*. Vol. 40 (4), str. 519-531.
- Butler, J. (2009). Performativity, precarity and sexual politics. *Revista de Antropología Iberoamericana*, Vol. 4 (3), str. 1-13.
- Camargo-Borges, C. i Rasera, E. (2013). Social Constructionism in the Context of Organization Development Dialogue, Imagination, and Co-Creation as Resources of Change. *SAGE Open*. 3, str. 1-7.
- Chouliaraki, L. i Fairclough, N. (1999). *Discourse in late modernity: Rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1993). Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities. *Discourse & Society*, Vol. 4 (2), str. 133-168.
- Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London & New York: Routledge.
- Fairclough, N. (2012). *Critical Discourse Analysis*, see:
https://www.academia.edu/3791325/Critical_discourse_analysis_2012_
- Fairclough, N. i Wodak, R. (1997). Critical Discourse Analysis. U: T. van Dijk (ur.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* (Vol. 2, str. 258-284). London: Sage.
- Foucault, M. (1971) Orders of discourse. *Social Science Information*, Vol. 10 (2), str. 7-30.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.
- Galston, W. (2018). The Populist Challenge to Liberal Democracy. *Journal of Democracy*, Vol. 29 (2), str. 5-19.
- Gee, J. P. (1999). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. New York: Routledge.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence & Wishart.
- Gergen, K. i Gergen, M. (2012). Therapeutic communication from a constructionist standpoint, U: A. Lock i T. Strong (ur.) *Discursive Perspectives in Therapeutic Practice*. Oxford: Oxford University Press, str. 65-82.
- Jacobs, M. i Spillman, L. (2005). Cultural sociology at the crossroads of the discipline. *Poetics*, Vol. 33, Issue 1, str. 1-14.

- Jagers, J. i Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: an empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, Vol. 43, str. 319-345.
- Jorgensen, M. i Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE.
- Kalanj, R. (1993). Michael Foucault i problem moći. *Revija za sociologiju*, Vol. 24 (1-2), str. 77-85.
- Kuhar, R. i Zobec, A. (2017). The anti-gender movement in Europe and the educational process in public schools. *CEPS Journal*, Vol. 7 (2), str. 29-46.
- Laclau, E. i Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London & New York: Verso.
- Latour, B. (2003) The promises of constructivism. U: D. Idhe (ur.) *Chasing Technology: Matrix of Materiality*. Bloomington: Indiana University Press, str. 27-46.
- Lillian, D. (2008). Modality, Persuasion and Manipulation in Canadian Conservative Discourse. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*. Vol 2 (1), str. 1-16.
- Mayer, S., Ajanovic, E. i Sauer, B. (2014). Intersections and Inconsistencies. Framing Gender in Right-Wing Populist Discourses in Austria. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, Vol. 22 (4), str. 250-266.
- Mudde, C. i Kaltwasser, C. (2012). Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, Vol. 48 (2), str. 147-174.
- Mudde, C. i Kaltwasser, C. (2018). Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, str. 1-27.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society* (2nd edition 2016). London & New York: Routledge.
- Petričušić, A., Čehulić, M. i Čepo, D. (2017). Gaining Political Power by Utilizing Opportunity Structures: An Analysis of the Conservative Religious-Political Movement in Croatia. *Politička misao*, Vol. 54 (4), str. 61-84.
- Rear, D. (2013). *Laclau and Mouffe's Discourse Theory and Fairclough's Critical Discourse Analysis: An Introduction and Comparison*, see: https://www.academia.edu/2912341/Laclau_and_Mouffe_s_Discourse_Theory_and_Faircloughs_Critical_Discourse_Analysis_An_Introduction_and_Comparison
- Russo, N. i Pirlot, A. (2006). Gender-Based Violence: Concepts, Methods, and Findings. *Annals of the New York Academy of Science*, 1087, str. 178-205.
- Schiffrin, D., Tannen, D. i Hamilton, H. (2015). What is discourse analysis? U: D. Tannen, H. Hamilton i D. Schiffrin (ur.) *The Handbook of Discourse Analysis* (2nd edition). New Jersey: Wiley Blackwell.
- Stoddart, M. (2007). Ideology, Hegemony, Discourse: A Critical Review of Theories of Knowledge and Power. *Social Thought & Research*, Vol. 28, str. 191-225.
- Šalaj, B. i Grbeša, M. (2017). Što je populizam i kako ga istraživati? *Društvena istraživanja*, Vol. 26 (3), str. 321-340.

- Thomassen, L. (2016). Hegemony, populism and democracy: Laclau and Mouffe today (review article). *Revista Española de Ciencia Política*, No. 40, str. 161-176.
- Torring J. (2005). *Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges*. U: D. Howarth i J. Torring (ur.) *Discourse Theory in European Politics*. London: Palgrave Macmillan.
- Van Dijk, T. (1997). What is political discourse analysis. *Belgian Journal of Linguistics*, Vol. 11, str. 11-52.
- Van Dijk, T. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*. Vol. 11 (2), str. 115-140.
- Van Dijk, T. (2007). The study of discourse: an introduction. U: van Dijk, T. (ur.) *Discourse studies*. London: SAGE, str. 19-42
- Vaara, E. (2014). Struggles over legitimacy in Eurozone crisis: Discursive legitimation strategies and their ideological underpinnings. *Discourse & Society*, Vol. 25 (4), str. 500-518.
- Vaara, E. i Tienari, J. (2008). A Discursive Perspective on Legitimation Strategies in Multinational Corporations. *Academy of Management Review*, Vol. 33 (4), str. 985-993.
- Vuković, M. (2014a). Kritička analiza diskursa. U: S. Perović (ur.) *Analiza diskursa: teorije i metode*. Podgorica: Institut za strane jezike.
- Vuković, M. (2014b). Analiza političkog diskursa. U: S. Perović (ur.) *Analiza diskursa: teorije i metode*. Podgorica: Institut za strane jezike.
- Wodak, R. (2009). Critical discourse analysis: history, agenda, theory, and methodology. U: R. Wodak i M. Meyer (ur.) *Methods for Critical Discourse Analysis*, str. 1-33. London: Sage (2nd revised edition).
- Wodak, R. i Khosravini, M. (2013). Dynamics of Discourse and Politics in Right-wing Populism in Europe and Beyond: An Introduction. U: R. Wodak, M. Khosravini, B. Mral (ur.), *Rightwing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury, str. 17-28.
- Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear. What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: SAGE.

Sažetak

Osnovna ideja ovoga rada bila je prikazati način na koji se prvotni diskurs o rodnoj ideologiji u Hrvatskoj konstruirao te kakav je utjecaj unutar diskursa i na šire društvene prakse ostvarila *Izjava Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Diskurs o rodnoj ideologiji konstruiran je unutar populističkog okvira, u smislu pozivanja na narod i volju naroda, konstruiranja sukoba između političkih elita i naroda te odbacivanja ekspertnog znanja. U središtu ima ideološku i vrijednosnu osnovu, izraženu kroz *rodnu ideologiju* i rekontekstualiziranu unutar diskursa različitih društvenih polja, institucija i organizacija. Ta rekontekstualizacija ukazuje na pomicanje diskurzivnih granica između različitih društvenih polja – politike, medija, civilnog društva, akademske zajednice i Crkve – na zajedničkoj osnovi odbacivanja dominantnog liberalnog diskursa. *Izjava* unosi novi moment u diskurs o rodnoj ideologiji – u isto vrijeme rekontekstualizira postojeći populistički i konzervativni diskurs, ali i pomiče diskurzivne granice dublje u područja znanosti i obrazovanja. Društvene i političke prakse poput političkog odlučivanja unutar međunarodnih i nadnacionalnih organizacija ili zajednica, razočaranja u liberalne vrijednosti ili nemogućnosti povezivanja s njima pokazale su se konstitutivnima u odnosu na diskurs o rodnoj ideologiji, ali se ujedno i diskurs o rodnoj ideologiji pokazao kao konstitutivan za šire društvene prakse u smislu daljnjeg jačanja konzervativne koalicije, mobilizacijskog učinka za prosvjedne ili referendumske inicijative, ali i za formalno-pravni okvir države, budući da je *rodna ideologija* službeno prepoznata i integrirana u zakonodavstvo.

Ključne riječi: *diskurs, populizam, rodna ideologija, Istanbulska konvencija, kritička analiza diskursa*

Summary

This study examined the construction of the discourse on gender ideology in Croatia and the impact that the *Statement of the Scientific Council for Education and School System of the Croatian Academy of Sciences and Arts* had within the discourse and on the broader social practices. The discourse on gender ideology has been constructed within the populist framework in terms of invocation of the general will of the people, constructing conflicts between political elites and people, and rejecting expert knowledge. The discourse has an ideological and value basis, expressed through *gender ideology* and re-contextualized within the discourses of various social fields, institutions, and organizations. This re-contextualization indicates the shifting of discursive boundaries between different social fields – politics, media, civil society, the academic community, and the Catholic Church – on the common ground of rejecting the dominant liberal discourse. *The Statement* introduces a new momentum in the discourse on gender ideology, at the same time re-contextualizing the existing populist and conservative discourse and moving the discursive boundaries further into the fields of science and education. Social and political practices such as the political decision-making within international and supranational organizations or communities, the disappointment in liberal values or inability to associate with them, have proved constitutive for the discourse on gender ideology, and at the same time, the discourse on gender ideology has been constitutive for broader social practices in the sense of further strengthening the conservative coalition, in the mobilization effect for protest or referendum initiatives, but also for the formal legal framework of the State, as *gender ideology* is recognized and integrated into the legislation.

Key words: *discourse, populism, gender ideology, Istanbul Convention, critical discourse analysis*

Prilog 1

Izjava Znanstvenoga vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

PREDSJEDNICI REPUBLIKE HRVATSKE, PREDSJEDNIKU HRVATSKOGA SABORA
I SABORSKIM ZASTUPNICIMA, PREDSJEDNIKU VLADE REPUBLIKE HRVATSKE I
CJELOKUPNOJ HRVATSKOJ JAVNOSTI

Rodna ideologija u Istanbulskoj konvenciji neprihvatljiva za odgojno-obrazovni sustav

Iako se slažemo s brigom da se zaštite žene i obitelj kao žrtve nasilja, i u tome smislu podupiremo takvu intenciju Istanbulske konvencije, ipak, s obzirom na to da bi ratificiranje Istanbulske konvencije – uključujući i elemente rodne ideologije u njoj – snagom međunarodnoga pravnoga dokumenta nametnulo i uvođenje rodne ideologije u obrazovne sadržaje u Hrvatskoj – osobito ako se uvedu međupredmetni sadržaji kako ih prijedlog kurikulne reforme predviđa – Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo HAZU na sjednici održanoj 11. prosinca 2017., potaknuto i kontroverzama u javnosti, raspravljalo je o implikacijama mogućega ratificiranja Konvencije u Republici Hrvatskoj te je o tome odlučilo poslati ovu izjavu Predsjednici Republike Hrvatske, predsjedniku Hrvatskoga sabora i saborskim zastupnicima, predsjedniku Vlade Republike Hrvatske i cjelokupnoj hrvatskoj javnosti.

Istanbulska je konvencija međunarodni pravni ugovor koji obvezuje države koje ga prihvate da ga i primjenjuju u cjelokupnoj državnoj regulativi pa i u odgojno-obrazovnome sustavu. Glavni je cilj toga dokumenta zaštita žena i obitelji od nasilja, što nikome dobronamjernome ne može biti sporno. No, isto je tako razvidno da se dijelovi Konvencije temelje na rodnoj ideologiji, što za odgojno- obrazovni sustav Republike Hrvatske smatramo neprihvatljivim jer u nj ne treba unositi zasade bilo kakve partikularne ideologije, pa ni rodne.

Hrvatski se odgojno-obrazovni sustav temelji na hrvatskoj i srednjoeuropskoj obrazovnoj tradiciji, čime se čuva identitet hrvatskoga naroda, zemlje i kulture, te na prihvaćanju i primjeni znanstveno potvrđenih dosega znanosti. Ističemo važnost kontinuiranoga kritičkoga promišljanja i prihvaćanja novih spoznaja koje ulaze u sadržaje obrazovanja, a koji trebaju biti prihvatljivi za svih 2

pola milijuna djece i mladih u obrazovnome sustavu te njihove roditelje koji imaju prirodno pravo odgajati djecu u vlastitom svjetonazoru. Istanbulskom konvencijom djeci i mladima nametnuo bi se „rodno neutralan“ odgoj, što je posve neprihvatljivo s gledišta slobode odgoja jer pojam roda u Istanbulskoj konvenciji definira se isključivo „ponašanjima, aktivnostima, ulogama“, a izostavlja se spol kao prirodna konstanta i ontološka datost. Nasilje se definira isključivo „rodno uvjetovanim“ s implikacijom da je isključivo muškarac nasilnik, a žena žrtva. Svaki odgojno-obrazovni djelatnik zna iz svakodnevnoga iskustva da to nije tako pa je očito da se u Istanbulskoj konvenciji žele plasirati znanstveno nedokazane teze o rodnom i spolnom ustroju čovjeka.

Ukazujemo da školska izobrazba o pozicijama žena i muškaraca u društvu ne smije biti usmjerena na negiranje muško-ženskih spolnih i svih drugih posljedičnih razlika jer su one biološki, evolucijski, anatomske i funkcionalno zadane. Također, cilj izobrazbe ne smije biti ni nametanje shvaćanja da između muškaraca i žena nema svih onih razlika koje proistječu iz

njihove biološke i evolucijske različitosti, a što je sadržano u rodnoj ideologiji u ideji da dijete samo bira svoj rod. Suprotno tome, cilj izobrazbe mora biti osvješćivanje djece i mladih o razlikama muškaraca i žena i o nužnosti da te razlike ne smiju služiti kao osnova za društvenu diskriminaciju. To se ne može postići nasilnim negiranjem i tabuiziranjem razlika, nego osvješćivanjem vrijednosti ljudske osobe, kako ženske, tako i muške. Ravnopravnost spolova ne smije se tražiti u negiranju prirode, nego u iskrenom, objektivnom i poštenom odnosu prema njoj. Rodna ideologija stoga predstavlja opasnost i za zdrav i prirodan razvitak djece i mladih zbog nesagledivih posljedica koje mogu proizaći iz njezine implementacije u školske kurikule.

Pluralno društvo, kakvo Hrvatska gradi, ne bi preko Hrvatskoga sabora smjelo prihvaćati kontroverzne međunarodne dokumente bez temeljite javne rasprave i suglasja svih relevantnih stručnjaka i društvenih skupina. A rodna ideologija u podtekstu Istanbulske konvencije nije dovoljno kritički javno analizirana te su njezine moguće posljedice široj javnosti, a posebno roditeljima i učiteljima, nedovoljno poznate. Stoga postavljamo pitanje: Tko želi zaobići roditelje i njihovo pravo na (izbor) odgoj(a) svoga djeteta?

Upozoravamo i na jezični aspekt pojma „žena“, koji se u Istanbulske konvenciji definira na sljedeći način: „*žene uključuje i djevojčice mlađe od 18 godina*“. No, kako se pojam roda u Istanbulske konvenciji definira isključivo „*ponašanjima, aktivnostima, ulogama*“, upozoravamo na nedosljednost ako se ne izostave elementi rodne ideologije iz teksta koji Republika Hrvatska može prihvatiti. U tome bi slučaju, naime, pojam „žena“ trebalo definirati ovako: „**Naziv žena u ovoj Konvenciji uključuje osobu bilo kojega spola koja je preuzela ponašanja, aktivnosti i uloge žene u obitelji i društvu.**“ Nama se čini očitim da takva definicija nije prihvatljiva.

Ako se, naprotiv, izostave svi elementi rodne ideologije, smatramo da bi trebalo pored naziva „žena“ dodati i nazive „djevojka“ i „djevojčica“ kako bi se predmetu Konvencije dalo jasno značenje. No, i u tome slučaju upozoravamo na to da žrtve nasilja nisu jedino osobe ženskoga spola te Konvencija ne bi pridonosila zaštiti svih žrtava, čak ni sve djece, i ne čini se dosljedno promišljena u duhu humanosti i nenasilja.

Zbog svega navedenoga smatramo da se Istanbulska konvencija može usvojiti djelomično, tj. u dijelu u kojemu se odnosi na zaštitu žena i obitelji od nasilja, ali ne i s onim dijelovima koji sadrže postavke i terminologiju rodne ideologije. U tome se pridružujemo javno iskazanome stavu predsjednice Republike Hrvatske **Kolinde Grabar Kitarović** („*Provedite obveze iz Istanbulske konvencije koje nisu prijeporne.*“) i ministrice znanosti i obrazovanja **Blaženke Divjak** u njezinoj izjavi da u obrazovnim ustanovama nema mjesta ideologijama („*Tehnologija a ne ideologija*“).

Tražimo, dakle, da se Istanbulska konvencija ne ratificira s ideološki spornim formulacijama, nego da se one izostave, ili da se Konvencija ne ratificira, nego da se hrvatskim zakonima zaštite sve žrtve nasilja, a osobito nasilja nad ženama i djecom.

Tekst Izjave redigirali: akademik Mislav Ježić i prof. dr. sc. Ante Bežen.
U Zagrebu, 11. prosinca 2017.

Sekcija za odgoj Znanstvenoga vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU
Voditeljica: mr. Ljiljana Klinger, v. r.

Sekcija za opće nazivlje kurikulne reforme Znanstvenoga vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU

Voditelj: prof. dr. sc. Ante Bežen, v. r.

Za Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo HAZU

Potpredsjednik: akademik Vladimir Bermanec, v. r.

Prilog 2

Zatekla nas je i neugodno iznenadila Izjava Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU-a upućena 28. prosinca 2017. godine o Konvenciji Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (poznatoj kao Istanbulska konvencija). Iako se nepoznavanje znanstvenih pojmova može tolerirati u općoj javnosti, isto ne može biti slučaj kada se radi o članstvu Akademije te smo stoga kao stručnjaci i stručnjakinje koji se bave predmetom ove Izjave smatrali da je važno na nju reagirati i ponuditi znanstveno utemeljene informacije.

Naime, Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo HAZU-a u Izjavi pokazuje nerazumijevanje pojma rod, koji u znanosti već desetljećima postoji kao važna znanstvena kategorija. Potpisnici Izjave netočno navode da se u Istanbulskoj konvenciji promovira tzv. „rodna ideologija“, prema kojoj, po njihovim riječima, „dijete samo bira svoj rod“. Osim što su ovakva shvaćanja rodne problematike znanstveno neutemeljena, ove ideje nigdje nisu navedene u Istanbulskoj konvenciji.

U Istanbulskoj konvenciji se rod definira kao „društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce“ (Članak 3), što je u skladu s određenjem roda u psihologiji kao znanosti. U kontekstu psihološkog zdravlja važno je svakoj osobi omogućiti razvoj u skladu s vlastitim interesima, sposobnostima i osobinama ličnosti, uklanjajući rigidne podjele društvenih uloga na one za djevojčice i dječake, odnosno žene i muškarce.

Smisao obrazovanja iz Istanbulske konvencije je pružiti djeci i mladima spoznaju da žene i djevojke imaju pravo živjeti slobodno od bilo kakvog nasilja, te ih podučiti da prepoznaju načine na koje ih društvena očekivanja dovode u poziciju žrtve. Znanstvena istraživanja pokazuju da programi za prevenciju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, koji su utemeljeni na znanstvenim spoznajama, zaista i doprinose smanjivanju tih oblika nasilja i time sveukupnom razvoju društva.

Istanbulska konvencija nastala je s ciljem obvezivanja zemalja potpisnica na još veću aktivnost ne samo u pomoći žrtvama nasilja prema ženama i djeci, već i u njegovu sprečavanju. Cjeloviti razvoj mladih ljudi moguć je samo ako se problematiku nasilja promatra iz perspektive koja počinje od razumijevanja samih korijena nasilja nad ženama i nastavlja do svih načina njegovog suzbijanja uključujući ekonomske, socijalne i kulturne aspekte.

Odbacivanje Istanbulske konvencije znači svjesno pristajanje na održavanje postojećeg stanja u kojem su žene i djeca dnevno žrtve nasilja u Republici Hrvatskoj.

dr.sc. Ivana Jugović, psihologinja, pročelnica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda Hrvatskog psihološkog društva

Jasna Belamarić, psihologinja, članica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda Hrvatskog psihološkog društva, Zagrebačkog psihološkog društva i Hrvatske psihološke komore

dr. sc. Maja Mamula, psihologinja, osnivačica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda, koordinatrica Ženske sobe – Centra za seksualna prava

Mauro Lacovich, prof., dipl. psiholog, psihoterapeut

Matea Popov, mag. psych., članica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda Hrvatskog psihološkog društva i Hrvatske psihološke komore

mr.spec. Iva Žegura, klin.psih., prof., pročelnica Sekcije za kliničku psihologiju i dopročelnica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda HPD-a

Irena Bezić, dr.sc., članica HPD i HPK, Sekcije za kliničku/zdravstvenu i Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologije roda

prof. dr. sc. Željka Kamenov, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

doc.dr.sc. Linda Rajhvajn Bulat

Asja Zenko, psihologinja

Rajka Marković, psihoginja, članica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda Hrvatskog psihološkog društva, Zagrebačkog psihološkog društva i Hrvatske psihološke komore

dr.sc. Bruna Profaca, klinička psihologinja

Prof. dr. sc. Meri Tadinac, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Zagreb

Jasenka Pregrad, psihologinja, psihoterapeutkinja, autorica i voditeljica UNICEF-ovog programa Stop nasilju među djecom

prof. dr. Darja Maslić Seršić, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu

Sena Puhovski, prof. klinička psihologinja i psihoterapeutkinja, članica Zagrebačkog psihološkog društva, HPD-a, HDTS-a i DGiPH -a

dr. sc. Iris Marušić

Ivana Ćosić Pregrad, prof. psihologije, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, članica Hrvatske psihološke komore, Hrvatskog psihološkog društva, Hrvatskog društva za traumatski stres, Zagrebačkog psihološkog društva

Zrinka Ristić Dedić, znanstvena suradnica na Institutu za društvena istraživanja

Senka Sekulić Rebić, psihologinja, voditeljica Centra za žrtve seksualnog nasilja pri Ženskoj sobi

Tanja Jurin, viša asistentica, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, članica Hrvatskog psihološkog društva; Hrvatske psihološke komore, HUBIKOT, STAR (Stress and Anxiety Research Society), HDST (Hrvatskog društva za seksualnu terapiju)

doc. dr. Mirjana Tonković, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu

Una Mikac, dipl. psih.

doc.dr.sc. Andrea Vranić, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu

Jasmina Tomas, asistentica na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, članica Hrvatske psihološke komore

Valentina Cindori, dipl. defektologinja socijalna pedagoginja

dr.sc. Ivana Hromatko, docentica, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

dr.sc. Margareta Jelić, doc.

Josip Šabić, prof. psihologije

dr. sc. Anita Lauri Korajlija, doc., Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Zagreb

Ines Rezo, mag.psych.

Valentin Lapaine, diplomiran psiholog i profesor psihologije, nastavnik psihologije

Jelena Matić, mag. psych.

Helena Rašić Radauš, mag.psych., Ministarstvo pravosuđa, Zatvor u Zagrebu; članica Hrvatskog psihološkog društva, Hrvatske psihološke komore i Zagrebačkog psihološkog društva

Davor Dubravić, magistar psihologije

Iva Prskalo, dipl.psih.

dr.sc. Doris Čuržik, dipl. psih., Centar za psihološko usavršavanje Zagreb, članica Hrvatske psihološke komore, Hrvatskog psihološkog društva, Hrvatskog udruženja za bihevioralne i kognitivne terapije

Sunčana Rokvić, magistra psihologije, članica Hrvatske psihološke komore

Maja Erceg, mag.psih.

Lana Gjurić, mag.psih., psihologinja-savjetovateljica, članica Zagrebačkog psihološkog društva

Ivana Vrbat, mag.psych.

Petra Čeč, mag. Psihologije

Prilog 3

Očitovanje Predsjedništva Hrvatskog sociološkog društva i sekcije Hrvatskog sociološkog društva 'Žena i društvo' povodom Izjave Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti o Istanbulskoj konvenciji

Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo HAZU-a uputilo je jučer, 28. prosinca 2017. godine, Predsjednici RH, Predsjedniku Hrvatskog Sabora, saborskim zastupnicima, predsjedniku Vlade RH te hrvatskoj javnosti Izjavu u kojoj osporava onaj dio Istanbulske konvencije u kojoj se koristi pojam roda. Kao strukovna udruga koja okuplja znanstvenike iz područja sociologije i drugih srodnih znanstvenih polja, imamo potrebu reagirati na njihovu znanstveno neupućenu izjavu.

Članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, kao najviše hrvatske znanstvene institucije, koji u svojoj izjavi navode da se hrvatski odgojno-obrazovni sustav temelji i na „prihvatanju i primjeni znanstveno potvrđenih dosega znanosti“ morali bi znati da je pojam roda uvriježen pojam u području društvenih i humanističkih znanosti. Kao prilog ovoj tezi navodimo sljedeće: jedan od najprestižnijih međunarodnih znanstvenih časopisa u polju sociologije je časopis *Rod i društvo*; svjetski ugledna izdavačka kuća SAGE do sada je objavila 763 naslova sveučilišnih udžbenika na temu roda i društva, a znanstveno-istraživačke i nastavne aktivnosti na temu roda se već više desetljeća izvode na najprestižnijim svjetskim sveučilištima. Primjerice, Sveučilište u Cambridgeu ima Centar za rodne studije, Sveučilište Stanford Institut za rodna istraživanja, Sveučilišta Harvard i Yale upisuju studente na rodne studije od preddiplomske do poslijediplomske razine.

U Izjavi Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo HAZU-a se stvaranjem sintagme „rodna ideologija“ zlonamjerno osporava i banalizira jedan od temeljnih pojmova u društveno-humanističkim znanostima. S obzirom da je misija Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti „uključivanje hrvatske znanosti u europske i svjetske tokove znanosti“, a u europskim i svjetskim znanstvenim tokovima rod je uvriježen pojam, apeliramo na mjerodavne institucije u Hrvatskoj da poduzmu odgovarajuće mjere protiv manipulacije pojmovnim aparatima pojedinih znanstvenih polja. U Istanbulskoj konvenciji se pojmom roda označavaju “društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce” (Konvencija, Poglavlje I., članak 3, str.7) što je znanstveno uvriježena definicija roda.

Hrvatsko sociološko društvo ovim javnim očitovanjem želi naglasiti da je sramotno i nedopustivo za Znanstveno vijeće za obrazovanje i školstvo HAZU da pokazuje neupućenost i neznanje vezano uz temeljne pojmove pojedinih znanstvenih polja, pri čemu pozdravljamo javnu ogradu HAZU-a i pojedinih članova Znanstvenog vijeća za obrazovanje i školstvo od navedene izjave. Izjavom se iskrivljuje namjera Istanbulske konvencije, štetno manipulira javnim mnijenjem, politizira znanost, te potencijalno negativno djeluje na obrazovnu politiku mladih generacija.

Predsjedništvo Hrvatskog sociološkog društva
Sekcija „Žena i društvo“ Hrvatskog sociološkog društva